

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Etnologie

Diplomová práce

Bc. Katarína Kullmanová

Golem a jeho premeny v populárnej kultúre

Transformation of Golem in Popular Culture

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že diplomovú prácu s názvom Golem a jeho premeny v populárnej kultúre som vypracovala samostatne, s použitím uvedenej literatúry, prameňov a výskumu, pod odborným vedením školiteľa.

V Prahe, dňa 18.8.2015

Bc. Katarína Kullmanová

Pod'akovanie

Ďakujem PhDr. Petrovi Janečkovi, Ph.D. za jeho konzultácie, odborné vedenie a cenné rady pri písaní diplomovej práce.

Taktiež by som sa chcela pod'akovať respondentom za ochotu a zhovievavosť a svojej rodine a priateľom za trpezlivosť a pomoc.

Kľúčové slová

Golem, mestský folklór, židovský folklór, mestská povesť, populárna kultúra, populárna literatúra, komodifikácia, nacionalizácia

Kľúčové slová anglicky

Golem, urban folklore, Jewish folklore, urban legend, popular culture, popular literature, commodification, nationalisation

ABSTRAKT

KULLMANOVÁ, Katarína Bc.: Golem a jeho premeny v populárnej kultúre (Diplomová práca) Karlova univerzita v Prahe. Filozofická fakulta: Ústav etnologie.

Školiteľ: PhDr. Petra Janečka, Ph.D. Praha, 2015-08-16

Cieľom záverečnej práce je priblížiť povest' o Golemovi, cez diela Aloisa Jiráska: Staré pověsti české (1894) a filmu Martina Friča: Císařův pekař a pekařův císař (1951), vďaka ktorému dostal Golem dnešnú vizuálnu podobu. Následné preukázanie na koľko vyššie uvedené dva zdroje ovplyvnili vnímanie ľudí na danú tému. Cieľom práce je tiež dokázať postupné vymiznutie pôvodnej legendy zo 16. storočia a priblíženie oblasti v ktorých sa fenomén Golema uplatnil neskôr: literatúra, film, turizmus a jeho premeny v 19. - 21. storočí.

KULLMANOVÁ, Katarína Bc.: Transformation of Golem in Popular Culture (diploma thesis) Charles University in Prague. Faculty: Institute of Ethnology.

Supervisor: Ph.Dc. Peter Janecek, Ph.D. Praha, 2015-08-16

The aim of the study is to outline the Golem legend, through the work of Alois Jirasek: Old Czech Legends (1894) a film by Martin Fric: The Emperor's Baker and Baker's Emperor (1951), which enables got Golem today's visually similar. Subsequent demonstration on how much above two sources affect people's perceptions on the topic. The aim of this work is also to show the gradual disappearance of the original legends of the 16th century and approach the area where the phenomenon Golem applied later: literature, film, tourism and the transformation of the 19th-21st centuries.

PREDHOVOR

Po prvý raz som sa s povest'ou o "Golemovi" stretla pred tromi rokmi počas štúdia Etnológie na Univerzite Komenského v Bratislave na predmete "Európsky folklór". Témou prednášky boli urbánne povesti na príklade pražského Golema cez dielo Gustava Meyrinka.

Asi tu niekde sa zrodil môj záujem o túto povest' a celkovo o postavu Golema. Pri neskoršom prestupe na vysokú školu do Prahy a výbere témy na diplomovú prácu som so svojim návrhom oslovila PhDr. Petra Janečka Ph.D. zaoberajúceho sa folklórom a folkloristikou. Po spresnení témy, ktorá nakoniec po konzultáciách zahrnie aj súčasnosť a populárnu kultúru, čomu sa veľmi teším, sme vytvorili názov a smerovanie mojej práce. Témou mojej práce ktorú držíte v rukách je "Golem a jeho premeny v populárnej kultúre". Snahou bolo prostredníctvom rozhovorov a dotazníkov zistiť, prostriedok rozšírenia povesti, jej transformáciu do populárnej kultúry a čiastočne vymiznutie a nevedomosť u mladšej generácie. Svoju prácu, a záujem, o túto tému som opierala o viacero odborných publikácií ale aj beletriu, filmy, komiksy a iné prvky populárnej kultúry. Svoje zistenia a tvrdenia som si overovala u respondentov, ktorí boli ochotní podieľať sa na mojom výskume. Za ich prínosné informácie, ktoré som v práci využila im ďakujem.

Týmto by som sa aj tu chcela poďakovať za ochotu a zhovievavosť mojich respondentov pri vyplňaní, ako mi bolo povedané, veľmi obtiažneho dotazníka. A taktiež facebookovým skupinám ako: Slováci v Prahe a Letenská parta, ktoré boli ochotné môj dotazník uverejniť a tým mi pomohli rozšíriť moje portfólio respondentov naprieč vekovej hranici, profesií a národnosti.

Obsah

ÚVOD.....	9
METODOLÓGIA	11
1. POVEŠŤ VS. LEGENDA.....	13
1.1 Golemovský motív	13
1.2 Charakteristika povesti (legendy)	14
2. PRAŽSKÉ ŽIDOVSKÉ MESTO	17
2.1 Pôvodná najstaršia židovská osada	17
2.2 Staronová synagóga	18
2.3 Židovská mystika	20
2.4 Význam slova “Golem”	22
2.5 Analógia s postavou Golema	24
3. AUTORSKÉ PRÍSTUPY K TÉME “GOLEM”	27
3.1 Alois Jirásek – “Staré pověsti české”	27
3.2 Gustav Meyrink – “Golem”	29
3.3 Golem vo filme	31
3.3.1 Paul Wegener: Golem /Der Golem, wie er in die Welt kam/	32
3.3.2 Julien Duvivier: Golem (Le Golem).....	34
3.3.3 Martin Frič: Císařův pekař a pekařův císař	34
3.4 Oplyvnenie podoby Golema vyššie spomínanými filmami	36
4. MOTÍV GOLEMA V KULTÚRE A POPULARNEJ KULTÚRE.....	38
4.1 <i>Literatúra</i>	38
4.1.1 Detské knihy.....	39
4.2 Komiks	41
4.2.1 Komiks pre “dospelých”.....	41
4.2.2 Komiks pre deti	43
4.3 Comics	44
4.4 Postava Golema v divadle.....	47
4.5 Postava Golema v počítačových hrách	50
4.6 Postava Golema vo vizuálnom umení.....	51
5. SYMBOL GOLEMA AKO MARKETINGOVÝ NÁSTROJ	54
5.1 Golem ako značka – Branding	54
5.1.1 Značka (Brand).....	54
5.2 Turizmus	58

6. PRÍČINY ROZŠÍRENIA GOLEMOVSKEJ POVESTI A JEJ TRANSFORMÁCIA NA ZÁKLADE VÝSLEDKOV VÝSKUMU	60
6.1 Príčiny rozšírenia golemskej povesti.....	60
6.3 Opätovné hľadanie Golema a záujem “vyvracačov mýtov”	63
6.4 Výsledky dotazníkového šetrenia	64
7. ZÁVER	71
8. BIBLIOGRAFIA	73
9. Prílohy.....	82

ÚVOD

Témou mojej práce je súčasné vnímanie urbánneho mýtu o Golemovi prostredníctvom médií prístupných širokej verejnosti (literatúra, film, divadlo). Výskum o dokázaní, vyvrátení alebo doplnení mojich téz som robila prostredníctvom on-line dotazníka a mnou vedených pološtrukturovaných rozhovorov naprieč širokej vekovej škále slovenských a českých respondentov. Otázky v dotazníku a rozhovoroch boli kladené ako otvorené, so snahou nenavádzať respondentov k výslednej odpovedi.

Cieľom mojej práce je zistiť, resp. dokázať prostredníctvom odpovedí a výskumu určité ovplyvnenie postavy Golema dielom Aloisa Jiráska a Martina Friča (čiastočne aj Gustavom Meyrinkom a Paulom Wegenerom). Presvedčiť sa o téze, že dnešná podoba Golema, rozšírená medzi ľuďmi, je výsledkom uvedených diel a autorských prístupov k spracovaniu povesti. Tiež som sa snažila vo svojej práci dokázať záujem a atraktivitu témy Golem naprieč rôznymi médiami a nositeľmi informácií, či už vo vizuálnej, hudobnej alebo literárnej podobe, ako aj spojením všetkých uvedených vo forme komiks/comics. Počas mojej práce a hľadania informácií som objavila nové využitie Golema ako marketingového prostriedku a prostriedku na zvýšenie turizmu. Túto časť práce som pôvodne nemala rozvrhnutú, napriek tomu sa jej odpovede vyskytovali v jednej z otvorených otázok a pre jej zaujímavosť som sa rozhodla svoju prácu o túto časť doplniť.

Poslednou mojou snahou v práci bolo dokázať čiastočné vymiznutie povedomia o povesti a jej transformácii do nových médií. Toto tvrdenie som chcela tiež oprieť o výsledky výskumu tým, že som dala do komparácie odpovede starších (vek cca 36-71) a mladších (vek cca 14-35) respondentov a ich vnímanie postavy Golema, hlavne jej vizuálnu stránku. Poznatky sú zaradené do príslušných kapitol a podkapitol. Snažila som sa k práci pristupovať chronologicky, prvé kapitoly sú venované vysvetleniam povesti a miestam jej vzniku, neskôr sú to diela mladšieho datovania a iné formy prenosu informácií. Prácu končím súčasnými dielami a výsledkami mojich zist

Vo svojom výskume som uplatnila dotazníkové šetrenie v kombinácii s pološtrukturovanými rozhovormi. Tieto som na záver vyhodnotila. Časťou z nich sú doplnené niektoré kapitoly, v závere som im venovala celú poslednú kapitolu.

METODOLÓGIA

Pre svoj výskum som sa rozhodla využiť dve formy získavania dát a to pološtruktúrované rozhovory a štruktúrovaný dotazník.

Informátorov vo svojej práci nazývam respondentmi, je to cieleňé označenie pre osoby, s ktorými som sa dostala do kontaktu len prostredníctvom štruktúrovaného alebo pološtruktúrovaného dotazovania, kde respondenti odpovedali na priame, mnou kladené otázky prostredníctvom rozhovoru alebo on-line dotazníka. Respondentov pre svoju prácu som si nevyberala cieleňe, išlo najčastejšie o „náhodný výber“, na rozhovory som oslovila viacero ľudí v mojom okolí aj sprostredkované. Išlo teda o kombinovanú techniku výberu, časť respondentov sa mi podarilo získať náhodným výberom a časť reťazovým. Išlo o mužov a ženy v rôznom veku, národnosti a profesie. Pre svoj on-line dotazník som sa rozhodla ísť cestou posielania dotazníku viacerým okruhom ľudí, napr. prostredníctvom facebookových skupín, ktoré vyčleňujú určitý okruh ľudí: Slováci v Prahe alebo Letenská parta. Tieto skupiny mi poskytlí najviac respondentov, ktorí boli ochotní zodpovedať moje otázky. Okrem dvoch respondentov (Francúzka a Vietnamka, obe dlhodobo žijúce v Prahe) sú v mojom dotazníku len respondenti slovenskej a českej národnosti. Pre tento výber som sa rozhodla vopred, keďže diela o ktoré som sa opierala a brala ich ako diela, z ktorých vychádzam, sú v češtine a známe boli hlavne v Československu. Pre môj výskum sa mi podarilo nazbierať 116 respondentov prostredníctvom štruktúrovaného dotazovania a 12 respondentov pološtrukturalizovaným dotazovaním (rozhovorom). Pre zachovanie anonymity respondentov som vo svojej práci neuvádzala mená ani iné bližšie informácie. Citácie z výskumu sú doplnené len informáciami o veku a pohlaví, ktoré boli dôležité pre komparáciu a záverečné spracovanie.

Pološtrukturalizované dotazovanie som robila prostredníctvom individuálnych jednorazových rozhovorov s pripravenou tematickou osnovou rozhovoru. Tá bola tvorená vopred vypracovaným zoznamom otázok, prostredníctvom ktorých som usmerňovala priebeh rozhovorov.¹

¹ „Tematická osnova rozhovoru neboli scénár rozhovoru, někdy v češtině též konfúzně „návod“, je základním definičním znakem pološtrukturovaného způsobu dotazování.“ (TOUŠEK, L., Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie, 2012, s.64)

Výber otázok bol vopred cielene zvolený a skonzultovaný so školiteľom, empiria prostredníctvom prvých rozhovorov ukázala navádzanie niektorými otázkami k smerovaniu rozhovoru. Preto bol po prvých pološtrukturovaných rozhovoroch jemne zmenený a následne nahraný cez službu „Survio“ kde prebiehal v podobe jedného mesiaca štruktúrovaný výskum cez on-line dotazník (odkaz: <http://www.survio.com/survey/d/V2Y6K0D6P2L3Y7A4V>).

V úvode svojho výskumu som si vyčlenila výskumný problém resp. cieľ môjho výskumu. Tým je zistiť ovplyvnenosť osôb v nazeraní na postavu Golema cez populárne média (bližšie špecifikujem v Úvode), vytvoriť určitú komparáciu medzi mladšími a staršími respondentmi a priblížiť nové využitie pojmu a postavy Golema v súčasnosti. Následne v mojom výskume prebiehala analýza sekundárnych dát prostredníctvom rôznych odborných publikácií z oblasti povestí, urbánnych povestí a celkového folklóru. S vymedzením populácie/výberom respondentov som nemala problém, keďže som nehľadala ciele spektrum ľudí, ale snažila som sa obsiahnuť čo najrôznorodjšiu skupinu ľudí. V jednotlivých kapitolách som analyzovala výsledky výskumu a uvádzala jednotlivé citačné zdroje v návaznosti k predmetu kapitoly. Pre lepšie porozumenie, vyhnutie sa nechceným chybám v preklade, som uvádzala zahraničné zdroje v angličtine (teda pôvodnom jazyku). V závere práce som sa snažila o určitú analýzu na základe ktorej som vytvorila výstup svojej práce.

1. POVEŠŤ VS. LEGENDA

„Pověsti-to je nestarší paměť domova, to jsou vyprávěné dějiny a kronika naší země.“

(SIROVATKA, O.: Brunclík a lev. 1989, st.93)

Základným symbolickým znakom historických spoločností bola legenda alebo povesť, obzvlášť tých spoločností, ktoré boli prenasledované a utláčané. V takýchto prípadoch mala povesť znaky ochrancu a ohlasovateľa nebezpečenstva páchaného na spoločnosti. Takouto povest'ou bola bezpochyby aj tá, kde vystupuje "postava" Golema - ochrancu židovského mesta v centre Prahy - Jozefov. Ďalším znakom povesti je, že vzniká na základe určitej historickej udalosti. Veľmi často však hneď po vytvorení začne žiť svojim vlastným životom, ktorý je často nezávislý a odlišný od historickej skutočnosti. Práve táto vlastnosť je charakteristická pre urbánnu povesť o Golemovi. Postava ochrancu židovského mesta v Prahe sa rozšírila po celom svete a presadila sa hlavne svojou obrovskou silou, ktorá je doprevádzaná hlúposťou. Za rozšírením povesti podľa informátorov stojí aj hlavná funkcia tejto povesti: ochrana a mystika.

Respondenti mi na otázku: Čo je povesť a čo podľa nich spôsobilo jej rozšírenie, odpovedali nasledovne:

„Podle mě je pověst kolektivním vyjádřením touhy menšiny mít nějakou ochranu, která by ukončila pogromy a navrátila důstojnost jejich kultúre.“ (žena/23r.)

„Je mi známo, že pověst je velmi stará pražská pověst. Vznik souvisí pravděpodobně s pogromy ve středověké Praze.“ (muž, 36r.)

„rozšírenie podľa mňa spôsobila nosná funkcia povesti, obrana utláčaných za pomoci kúzelnej bytosti a jedinečnosť golema.“ (žena, 27r.)

1.1 Golemovský motív

Obdobie vzniku povesti o Golemovi, teda rudolfínska Praha, je obzvlášť vhodná pre vznik povesti. Obdobie vlády Rudolfa II. je charakteristické prítomnosťou rôznych osobností, najmä

vzdelancov, filozofov, astrológov. Ich stretávanie sa na cisárovom dvore prispelo ku kultúrnemu rozvoju v oblasti medicíny, astrológií, teológii, alchýmii a iných odborov. Samotná téma oživej hmoty je známa naprieč celým svetom a vystupuje v rôznych kultúrach a od nepamäti priťahovala pozornosť ľudí. V súčasnosti zažívajú témy o oživení neživej hmoty, príp. vytváranie neživých bytostí veľký boom. Súvis môžeme hľadať s rýchlym rozvojom techniky a nových technológií, pred ktorými majú ľudia rešpekt.

1.2 Charakteristika povesti (legendy)

„Spoločným jmenovatelem pro obsah všech pověstí je něco neobvyklého, co se dotýká našeho světa, co nás fascinuje a vyvoláva v nás otázky.“ (LUFFER,J. 2014, s.8)

Každý národ má povesti, ktoré posilňujú povedomie o našom pôvode. Dalo by sa teda povedať, že každá ľudská skupina, pospolitosť, si vytvára určité symboly, vďaka ktorým sa odlišuje od iných a vytvára si tak určité spoločné povedomie, ktoré jej pomáha pri utváraní spoločnej jednoty. Obvyklým prvkom takejto jednoty, hlavne v histórii, boli legendy alebo povesti: „Legenda, ktorá snad je založená na jisté historické skutočnosti, avšak velice brzy po svém vzniku, začne žít svým vlastním, na historických skutečnostech, již nezávislým životem.“ (Pojar, 2002, s.9).

Taktiež sú nositeľmi dôležitých informácií, ktoré nám napomáhajú k dotvoreniu ucelenej predstavy o živote v meste a vývoji jednotlivých prvkov (normy, sociálna stratifikácia) charakteristických pre mesto a jeho obyvateľov. Počas stredoveku, až do 18.storočia, boli kronikármi povesti brané ako niečo pravdivé, historicky overené a doložené faktami. Dnes už vieme, že to nie je pravda a často ide o vymyslené príbehy, niekedy polopravdy. Povesti sa zvyknú vyznačovať niekoľkými charakteristikami, vďaka čomu sú ľahko rozpoznateľné medzi inými folklórnymi žánrami. Sú nimi: epickosť, dôraz na postavy (často vystupuje málo postáv), dej menšieho rozsahu (Golem Aloisa Jiráka má len 4 strany), v centre deja stojí človek (Rabbi Löw/Golem), dejinné udalosti a činy sa merajú podľa ľudovej morálky (majú často mravný a sociálny význam), často sa vracajú do dávnej minulosti (aby vysvetlili pôvod javov), odohrávajú sa často na jednom mieste (Staré Mesto/Jozefov) v krátkom časovom úseku. O pravdivosti príbehu nás často presvedčajú tzv. „apodiktické výroky“ ako: určite sa to stalo, naozaj je to pravda, moja babka mi to hovorila, hovorilo sa to ako pravdivý príbeh a iné. Povesti boli neskôr označované napr.

H.Bausingerom ako „dejinami zospodu“. Práve pre svoj orálny charakter a prostredie v ktorom vznikali a tradovali. 2

Ako som už spomenula, rozprávač a poslucháč verili, že príbeh, ktorý sa ku nim dostal je pravdivý. Svedčia o tom aj záznamy v kronikách a zachovanie množstva príbehov. Často takýmto príbehom ľudia veria dodnes, ak aj nie celému príbehu, tak jeho časti alebo inšpiráciou zo skutočnej udalosti.³

Väčšina českých a slovenských povestí je zozbieraná v 19. a 20. storočí, ich dej sa odohráva v miestach, ktoré sú všeobecne známe, postavy a udalosti sú všeobecne rozšírené poslucháčom a rozprávačom od detstva.

V mojej práci sa často objavuje aj pojem legenda, prípadne povest'ová legenda alebo urbánna legenda. Ide o obrody, resp. o špecifickejšie označenie povesti alebo poverovej poviedky. V legendárnej povesti/povest'ovej legende je základným prvkom náboženská idea, nadprirodzená udalosť alebo zázrak pochádzajúci z božskej moci. Pri urbánnej povesti je konkretizované aj prostredie z ktorého povest' vznikla (Golem - Praha, Staré Mesto). Špecifickými povest'ami sú práve židovské povesti, ktoré sú veľmi úzko prepojené s náboženstvom a mystikou (kabalou). Ich štúdium je preto často náročnejšie a vyvracanie skutočností obtiažnejšie.

Najznámejším spracovaním povestí je zbierka *Starých povestí českých* od **Aloisa Jirásk**a (1894). Neskoršie spracovania a autori sa svoje diela snažili a snažia priblížiť čitateľom rôzneho veku, a teda vznikajú aj rôzne podoby povestí. Dodnes však Golem patrí medzi veľmi obľúbený zdroj príbehov, či už pre knižné, alebo iné spracovanie (film, komiks, divadlo, seriál...).

2, „V povestiach ľud rozpráva o tom, ako videl a vidí vlastnú minulosť i miesta, kde žil a žije, a čo z toho všetkého sa udržalo v jeho pamäti ako najzaujímavejšie a najcennejšie.“ (LEŠČÁK, M. a SIROVÁTKA, O., *Folklór a folkloristika*. 1982, s.182)

3, „Ľudia si rozprávali a rozprávajú povesti ako niečo pravdivé alebo aspoň pravdepodobné. Rozprávač a poslucháč verili a veria, že rozprávaná udalosť sa skutočne stala.“ (LEŠČÁK, M. a SIROVÁTKA, O., *Folklór a folkloristika*. 1982, s.182)

Na moju otázku, či si respondenti myslia, že sa povesť o Golemovi zakladá na pravde, mi odpovedali rôzne. Najčastejšie sa vyskytovali odpovede ako nie, neviem alebo „bez vetra sa ani lístok nepohne“.

„Áno, verím, že u väčšiny pověstí se dá najít zrnko pravdy z kterého vyklíčí. Například u Golema v podobě nezvykle silného mladíka.“ (žena, 27r.) Motív pravdivosti v podobe „veľmi silného chlapa“ sa vyskytoval vo viacerých odpovediach napr.:

„Možná ano. Vzpomínám se, jak nám tenkrát učitelka dějepisu na ZŠ říkala teorií, že by to mohlo být tak, že žil v Praze nějaký hodně velký urostlý chlap, který uměl pracovat s energií a ten se mohl stát právě předobrazem pro onoho golema.“ (žena, 71r.)

2. PRAŽSKÉ ŽIDOVSKÉ MESTO

Keďže urbánna povest' o Golemovi nesie v sebe črty ochrany židovského mesta a určité opisy situácie charakteristické pre dobu vzniku, rada by som svoju prácu začala práve krátkym opisom geta a pomerov, z ktorých vzišla. Ako prvé by som rada opísala v tejto kapitole pôvodne židovské mesto, resp. osadu. Neskôr sa aspoň v krátkosti budem venovať priblíženiu židovskej mystiky, opisu Staronovej synagógy a významu a analógií slova Golem.

2.1 Pôvodná najstaršia židovská osada

Osada sa nachádzala na území dnešnej Malej strany, postupným definitívnym presadením kresťanskej viery však dochádza k izolácií a segregácií židovského obyvateľstva (1215- IV. lateránsky koncil). Od tohto roku sa obyvateľstvo sústreďovalo v miestach neskoršieho geta v Starom Meste, práve z tohto miesta pochádza aj povest', kde hlavnú úlohu hrá Rabbi Löw a postava Golema ako ochrancu/sluhu. Neskorším obdobím sa situácia Židov začala zhoršovať, od 13. storočia sa museli odlišovať oblečením (špicaté klobúky) a neskôr museli byť označení pomocou žltého koliečka pripnutého na oblečení. Pôvodne bolo geto oveľa väčšie ako je dnes označovaná štvrť zvaná Josefov. Pre lepšiu orientáciu uvádzam citáciu z diela Zlomky z židovské Prahy, ktorá poukazuje na veľké množstvo brán, ktoré geto oddeľovali od zvyšku mesta.⁴

V období stredoveku, za vlády Václava IV., patrila miestna židovská komunita medzi významné miesta rozvoja kabaly. Počas niekoľkých storočí bola jedným z centier, kde sa sústreďovali učenci a kde vychádzala kabalistická literatúra, bolo tomu hlavne v 16. a 17. storočí, kedy sa stala pevnou súčasťou židovskej kultúry. Tento status si zachovala až do príchodu židovského osvietenstva, ktoré voči nej zaujalo negatívny postoj. S obdobím stredoveku a renesancie sa spája viacero mien židovských mysliteľov pôsobiacich v Prahe, najznámejším a pre moju prácu najdôležitejším je však Jehuda liwa ben Bezalel, známy ako Rabbi Löw, ktorý je známy ako: "rabín, ktorý zostrojil Golema". Navzdory tomu, že Rabbi Löw nepochádza z Prahy, jeho postava je úzko spätá s mestom: jeho socha stojí na rohu Novej pražskej radnice (autorom modelu je Ladislav Šaloun (1911-1913), v roku 1914 dielo

⁴ „V 14. storočí je zmieňovaných 6 brán, ktoré ghetto uzatvárali.“ (Chrastilová, 2014, s.8).

vytesal sochár Eduard Zvelebil) a hrob na Starom pražskom židovskom cintoríne ročne navštívia státisíce ľudí. Nedá sa, vďaka množstvu kníh a materiálov, uprieť Rabbimu Löwi veľký podiel na mysliteľskom odkaze pre učencov, nás však viac zaujíma jeho meno v spojitosti s postavou Golema. Čo je určite jeden z dôvodov znalosti jeho osoby širokou verejnosťou. V histórii sa v pražskom gete striedajú obdobia prosperity a úpadku so snahami o zničenie. Koniec 16. storočia je práve tým obdobím prosperity, mimo iné sa približne v tomto období začína v písomnostiach objavovať aj meno Rabbiho Löwa, ktorý bol významnou osobnosťou nielen pre vznik mojej práce, ale aj pre židovské mesto a vytvoril si status obdivovaného a nasledovaného učenca. Za vlády cisára Rudolfa II. máme viacero dokladov, že Rabbi Löw s ním viedol rozhovory medzi štyrmi očami, čo v daných pomeroch vôbec nebolo bežné. Posledným údajom vzťahujúcim sa k danému obdobiu je prelom 16. a 17. storočia. Je to obdobie vzniku pôvodnej povesti o Golemovi. Práve prelom 16. a 17. storočia sa niesol v znamení rôznych útokov na židovské obyvateľstvo, ako hlavné dôvody boli uvádzané vysoké úroky zo strany židovských úžerníkov a následné pogromy zo strany kresťanského obyvateľstva. Ako zámienka pre vytváranie pogromov slúžila aj “báchorka” o používaní kresťanskej krvi (napr. kapitola 65 Dalimilova kronika) a rôzne epidémie rozšírené za hradbami židovského geta. Práve tieto dôvody podľa povesti viedli Rabbiho Löwa k vytvoreniu Golema – ako postavy na ochránenie mesta a obyvateľstva v ňom. Dodnes nie je presne dokázané, či to bol práve Rabbi Löw, ktorý Golema vytvoril. Nikde v jeho dielach sa golemovský motív nevyskytuje.⁵

S presvedčením o spojení Rabbiho s postavou Golema prišli chasidskí učitelia vďaka dokumentu, ktorý bol po 3 stáročia vraj stratený. Jeho znovu objavenie sa datuje na obdobie 19 - 20. storočia a popisuje presný opis výroby Golema Rabbim, jeho žiakom a zaťom.

2.2 Staronová synagóga

Nie je len tak jednoduché uviesť vznik a pôvod názvu Staronovej synagógy. Je jej pripisovaná priam magická moc a dodnes je hlavným turistickým lákadlom v Židovskom meste, možno aj vďaka množstvu povestí, ktoré sa s ňou spájajú.

⁵ „Rabbi Löw golemovský motív verbis expressis nikde nezmiňuje”. (Judaica Bohemiae, 1987).

Prvá povest' hovorí, že keď najstarší a najväčejší Židia rozhodovali, kde bude nová synagóga stáť, keďže stará už nepostačovala, nevedeli sa dohodnúť na vhodnom mieste. Ako sa tak doťahovali, pribehli na miesto deti, ktoré tvrdili, že počas hrania objavili niečo ako "hradby", tesne vedľa seba poukladané kamene. ^{6 7} Keď to muži uvideli, videli v tom znamenie a okamžite privolali robotníkov, ktorí začali na tom mieste stavať novú synagógu. Neskôr bola nazvaná ako Staronová.

Iná povest' tvrdí, že anjeli priniesli celú synagógu z Palestíny. Ďalšia hovorí o zapožičaní kameňov z ruín jeruzalemského chrámu, ktorý bol zničený. Prinesené kamene však majú podmienku, až nastane deň keď Židia budú stavať nový chrám, musia byť kamene vrátené. Známa je aj povest' o "odpočívajúcej" synagóge pod nánosom hlíny. Stačilo ju len odkryť, keď bola potrebná. Faktom je, že synagóga stojí dodnes na pôvodnom mieste napriek rôznym pohromám ako požiar (zo 16. storočia), ktorý zničil takmer celé mesto⁸. Odolala aj zbúraniam takmer celého pôvodného geta. Staronová synagóga vraj slúžila aj ako miesto bezpečia, kam sa chodili ľudia skrývať v čase pogromu a prenasledovania. Staronová synagóga je najstaršia dochovaná synagóga v Európe a jedna z prvých gotických stavieb v Prahe. Stavba pochádza z 13. storočia a s malými zmenami si zachovala svoj pôvodný vzhľad dodnes. Je charakteristická svojou mimoriadnou výzdobou, ktorá vychádza zo židovskej symboliky. Práve Staronová synagóga je podľa viacerých legiend miestom odpočinku Golema. Väčšine respondentov sa pri slove Golem automaticky vybaví aj Staronová synagóga „*Pod pojmem Golem si predstavím nejen Golema samotného, ale i Rabiho Léva, Staronovou synagógu, Josefov a tajuplnou Prahu.*” (žena, 29 r.)

Staronová synagóga tvorí dodnes určitý obraz starej Prahy, židovskej mystiky a pôvodného židovského mesta.

⁶ „Zatímco se přeli, kde má synagóga stat, jako by někdo prozíravý vybral místo a stavbu už začal.” (PETIŠKA,E. GOLEM. 1968, s.16)

⁷ „Našly se stařeny, které tvrdily při všem, co je jim nejdražší, že včera za soumraku spatřily anděly snášající se k onomu návrší. Mávali prý slávnostně křídly a ukládali do hlíny tajemné břemeno.” (PETIŠKA,E. GOLEM. 1968, s.16)

⁸ „Tu slétly na štít synagógy dvě bělostné holubice a mávaly křídly, jako by svým křehkým pěrím chtěly odvanout oheň, který kolem dokola pustošil domy.”(PETIŠKA,E. GOLEM. 1968, s.18)

2.3 Židovská mystika

Golemovská povest' je okrem svojej urbánnej zložky aj úzko spätá so židovskou kultúrou a náboženstvom, z ktorých vychádza židovská mystika. Práve tá je veľmi dôležitá pre pochopenie židovskej kultúry a tiež dôležitou súčasťou povesti o vytvorení Golema pomocou jej znalostí. Keďže témou mojej práce nie je priamo predstaviť židovskú mystiku v celej jej forme, budem sa snažiť v najbližších stranách aspoň čiastočne priblížiť tie stránky, ktoré pomôžu objasniť vznik legendy o Golemovi a priamo s ňou súvisia.

Kabala (nábožensko - mystická ezoterná tradícia) vznikla ako dôsledok tragickej udalosti zbúrania 1.jeruzalemského chrámu a následného babylonského zajatia a vyhnania Židov. V týchto neľahkých časoch hľadali talmudskí učitelia v Tóre skryté božie súdy a odpovede nad utrpením a neľahkým osudom, ktorý ich postihol. Chceli pochopiť hlbší zmysel rádu vecí a predpovedať príchod Mesiáša. Spojením štúdia, debát a vysvetľovania vzniklo židovské mystické učenie - Kabala.⁹

Aby sme lepšie pochopili dielam, z ktorých čerpali myslitelia (napríklad aj ten s ktorého menom sa viaže povest' o vytvorení Golema) a aj samotnej povesti, musíme pochopiť určité základy významu slov a následne aj výkladu božieho Zákona. Každé slovo/písmeno v hebrejčine nesie v sebe 3 znaky: číslo, obraz alebo symbol a význam. Pre úplné pochopenie daného kontextu musíme mať znalosti všetkých troch významov, práve pre tento fakt je niekedy veľmi ťažké správne pochopenie textu, prípadne viacero výkladov jedného textu. Určité problémy, prípadne nedorozumenia sa z tohto dôsledku vyskytujú aj pri výklade niečoho tak obsiahleho a zložitého, akým je boží Zákon - Tóra. V tradičnej židovskej literatúre sa tomuto učeniu o viacnásobnom význame hovorí: „pardes“. Dané slovo je odvodené od prvých písmen slov:

pešat (prostý, doslovný gramatický preklad)

remez (náznak/alegoria- hlbší výklad, filozofický zmysel)

⁹ „Slovo. Moc slova a písma ako nástrojov stvorenia sú ústredným pojmom celej jedne časti židovskej mystiky. Jej korene musíme opäť hľadať v záznamoch Talmudu a midrašu“. (Pavlat,L.2003, s.17 IN: Golem v náboženství, vědě a umění: sborník přednášek ze semináře konaného 9. října 2002 ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze.)

deruš (kázanie- etický výklad)

sod (tajomstvo- mysticko/kabalistický výklad)

ktorými sa označujú výklady Tóry od najjednoduchšieho po najhlbší. Koncepcia štyroch interpretácií hovorí o nutnosti štúdia Tóry rôznymi spôsobmi, nielen tým prvým, doslovným. Až keď je učenec schopný zvládnuť všetky stupne výkladu, až vtedy je schopný obsiahnuť všetky myšlienkové roviny. Preto máme dodnes viacero publikácií, ktoré spochybňujú niektoré výklady vytvorenia umelej bytosti akou je Golem a je to tiež jeden z dôvodov kritiky diel židovskými znalcami židovských symbolov (napr. Pražské quadriennale 2015 - Vila Štvanice- Golem symbolicky - symbolika hebrejských znakov GLM a hebrejského kvadrátneho písma obecně. Znak dekoruje vesmíry. Kabala je len tradícia- kritika meyrinkovho Golema, kde počas prednášky ostro kritizovali prvotný zmysel vytvorenia umelej bytosti a dielo Gustava Meyrinka.

V Tóre je tiež zafixované tajné božie meno a zákony riadiace beh sveta. Na základe tohto tajného mena - “šem ha-meforaš” môže mystik, avšak len v nižšej forme, napodobiť božský čin: prvé návody na výrobu Golema nachádzame v komentároch ku knihe stvorenia - Sefer Jecira (vznik knihy sa spája s myšlienkovým okruhom stredovekých aškenázskych chasidov). V knihe nájdeme konkrétne úkony, ktoré je nutné urobiť pred výrobou samotného Golema: do poručuje sa aby boli prítomní 2-3 ľudia, potrebné je rituálne očistenie pred samotným úkonom, odevy by mali byť do bielych rúch, magická hlina by mala pochádzať z hôr (kde nikdy nikto nekopal), oživenie hlíny je prostredníctvom vody, okolo postavy Golema je nutné spraviť kruh a obchádzať ho (niekedy sa uvádza tanec) a samotná a najdôležitejšia časť - recitácia kombinácie hebrejskej abecedy s menami. Pri oživovaní sa na čele postavy zobrazí (hebrejsky) slovo EMET (pravda) po vyprchaní života/zničení sa zmaže E a vznikne MET (smrť). (Pojar,L. 2003)

Tento rituálny postup sa často opakuje vo viacerých dielach o Golemovi s presnejšími, alebo menej presnými údajmi. Významnú úlohu hrá hlavne po vizuálnej stránke rôzne prevedenie motívu oživenia Golema: v skorších dielach je to niekedy len vyslovenie tajnej formulky - “Šem ha-meforaš”, v populárnej kultúre je tento jav sprevádzaný vložením určitého predmetu pod jazyk (gul'ôčka: film Císařuv pekař a pekařův císař (FRIČ,M. 1951) a komiks Golem (HOFFMAN,Z. 1992) , papierik s textom: v diele Té noci povstal Golem (GRYM,P. 1971) a iné). Väčšina respondentov na otázku, ako bol Golem oživený, odpovedala buď šémom,

lístkem alebo guľôčkou. Niektorí si tiež myslia, že to bolo kúzlom, ohňom (asi spojenie s dymom a rozžiarenými očami vo filme) alebo drahokamom, všetky tieto oživovacie “prvky” sú odzrkadlením pravdepodobne rôznych prevedení postavy s ktorými, sa respondenti stretli. „vo filme tuším nejakou olovenou guľôčkou vloženou do čela, inak ak si dobre spomínam tak nápismi, ktoré sa mu písali na čelo, prípadne zotierali.” (žena, 24r.)

Nič z toho by nebolo možné, ak by neexistovala viera ľudí v určité mystické prvky obsiahnuté v Kabale. Presvedčenie vyznávačov židovskej mystiky spočíva vo viere v existenciu “zázračnej” kombinácií abecedy - písmená a čísla sa dajú zostaviť tak, že sa dá vytvoriť určitá divotvorná, oživujúca formula. „Golem bol chasidská hromada blata, oživená správnym sledom písmenok a číslic (to je to isté) so šémom v čele.” (žena, 21r.)

2.4 Význam slova “Golem”

Golem má, ako sme si už všimli v hebrejčine, viacero významov. Všetky ale poukazujú na určité nedokončené dielo. Ako prvým Golemom je niekedy označovaný prvý človek Adam, do chvíle, kým Boh stvoril jeho telo, ale nestihol mu vdýchnuť dušu. Podľa tohto výkladu využívajú židovskí myslitelia termín “golem” na označenie beztvárých vecí, ktoré sa nesformovali v jasnú alebo konečnú podobu. V obsiahlej literatúre nesie tento termín ustálené analógie napr.: beztvárá počiatočná pralátka, zárodok, neinteligentný človek, ktorý nemá spoločenské spôsoby a dobré mravy (protiklad učenca), hlúpy, robí len veci, čo mu prikáže, má zvieracie pudy, nemá dar reči, chýba mu duchovná zložka, nemá slobodnú vôľu, nie je ani dobrý ani zlý, je viac než zviera no menej než človek, má veľkú silu a je nezraniteľný, nevzťahujú sa naňho príkazy Tóry (čiže je výborný sluha), po čase začne škodiť, rastie, je nutné ho na konci zničiť, často pri zničení omylom zabije stvoriteľa.¹⁰

Podľa nastudovanej literatúry by sa dalo povedať, že v našom kultúrnom areály sú rozšírené 2 verzie na nazeranie na postavu Golema a to:

¹⁰ Ivan Mackerle poukazuje na iné významy slova Golem (Například traktát Sanhedrin 22b. Nazývá golemem ženu, která ještě nepočala a je protikladem ženy-matky. Z téhož hlediska nehotovosti je traktátu Nida 3 a Midraš Rábí k 3. Mojžišově knize 14, přirovnáno ke golemovi dítě v mateřském těle. Traktát Pirke Avot označuje zase golema za Člověka, který postráda inteligenci, společenské způsoby a dobré mravy a je protikladem člověka učeného a duchovního.” MACKERLE,I.1992, s.161-161)

„golem (hebr.) původné označení beztvaré věci nebo látky; podle židovských poeští hliněná lidská postava, magicky oživená.” (BROUČEK,S. 2007, s. 227)

- haličská verzia: Golem vystupuje v dielach ako ochranca a záchranca. Na jeho vytvorenie je potrebný zložitý rituál oživenia a usmrtenia
- pražská verzia: realistickejšia verzia, kde Golem vystupuje ako sluha pre Rabbiho

Čo si predstavíte pod pojmom Golem?

„obrovskú silu” (žena, 30r.)

„mystickú bytosť” (žena, 27r.)

„veľká, silná, negatívna, mužská postava s personifikovanými schopnosťami vyvolávajúca u populácie strach” (muž, 25 r.)

„židovskou legendu-bytosť z hlíny, ktorá môže byť oživená šémom a pak plní príkazy toho, kto do ní šém vložil.” (žena, 41r.)

„mélého človeka-sluhu stvořeného z hlíny.” (muž, 51r.)

„židovskou bájnou postavu/stvoření, které bylo postaveno Rabi Lowem k ochraně a pomoci židům. A vše se odehrávalo v Praze.” (žena, 24r.)

„židovskou mystiku/kabalu” (žena, 31r.)

„mýtická postava, vzniklá oživením sochy z hlíny, ovládaná vložením šému. Důležitá postava z židovské pověsti. Ochránce pražských židů.” (žena, 27r.)

„oheň” (žena, 19r.)

„židovskou legendu” (žena, 25r.)

„niečo čo vyzerá ako pec a funí” (muž, 49r.)

Väčšina respondentov buď priamo uviedla, že si pod pojmom Golem predstavia postavičku z filmu Císařův pekař a Pekařův císař, alebo ho nepriamo opísali (kamenná postava, ide z nej dym, má telo so železnými záplatami a dierou na hlave kam sa vkladal šém). Často tiež odpovede uvádzali okrem vizuálnej charakteristiky aj povahové črty: hlúpy, nesvojprávny, veľmi silný, mužný, neživý, “chlapo-idný”, robil len to čo mu prikázali.

Okrem spomínaných charakteristík u mladých ľudí (15-25 rokov - vid' tabuľka) prevládala opis postavy Golema zo siete fitness centier v Bratislave (vizuálny opis sa zhoduje s filmovým).

2.5 Analógia s postavou Golema

Človek sa už stáročia snaží napodobňovať božský tvorivý čin s vdychnutím života neživej hmote. Téma hlinených sôch, oživených osôb a mandragor fascinuje ľudí po celom svete. Vďaka tejto fascinácii je nám dostupných množstvo diel s ich tematikou naprieč celým svetom, často sa vyskytovali oživené bytosti hlavne v povestiach alebo rozprávkach. Príznačnými pre ne bol skoro vždy tragický koniec hlavného hrdinu. Hlinené alebo iné oživené predmety často vyvolávali v ľuďoch strach a hrôzu, mali voči nim rešpekt a ich snahou bolo ich zničiť: Frankenstein, Golem a iní.

Prvú zmienku o Golemovi nachádzame už v *Biblii* v knihe žalmov kráľa Dávida (11-10.st.pr.n.l, žalm 139; 16): „*Tvoje oči ma videli v zárodku, všetko bolo zapísané v tvojej knihe: dni tak, ako sa vytvárali, skôr než jediný z nich nastal.*” kde Golem vystupuje pod slovom zárodok. Prvé návody na výrobu Golema sú známe, ako som už vyššie uviedla, v knihe stvorenia: *Sefer jecira*. V traktáte Sanhedrin sa dočítame o pravidelnom vytvorení teľaťa v predvečer Šabatu.

Avšak najznámejšiu povesť o Golemovi zachytil židovský lekár **Georg Leopold Weisel** (1804-1873), ktorý sa počas života systematicky zaoberal zberom židovských povestí. Text uverejnil v zbierke *Sippurim (Vyprávění)* v roku 1846. Je pravdepodobné, že by nám text ostal neznámy, ak by sa jeho spracovania neujal **Alojs Jirásek** a nezakomponoval ho do zbierky: *Staré povesti české*. Povesť o Golemovi bola jediná židovská povesť medzi českými v Jiráskovom zborníku. Viacerí bádatelia dodnes veria, že dielo *Sippurim* je prvým dôkazom o písomnej zmienke o Golemovi, napriek tomu sa nájde niekoľko odporcov. Zberač záhad **Ivan Mackerle** v diele: *Tajemství pražského Golema* poukazuje na dve diela, ktoré vyšli pred *Sippurim* a pojednávajú o Golemovi.

Skorším dielom sú podľa Mackerleho básne, ktoré vyšli 5 rokov pred vydaním už spomínaného *Sippurimu*. Ide o dodnes nie veľmi známu báseň o náhodnom vytvorení Golema, ktorý vedel rozprávať od autora **Gustava Philipsona** a druhou je romantická báseň z roku 1842 od **Abraháma Tendlau**, ktorá vyšla v zbierke: *Das buch sagen und legenden judischer vorzeit (Kniha povestí a legend židovského dávnehoku)*. I keď dnes nevieme s

presnosťou určiť, ktorému dielu vd'acíme za oboznámenie sa s postavou Golema, je jasné, že všetky z uvedením napomohli k rozsiahlemu šíreniu povesti zo Starého mesta v Prahe. Golem však nie je prvou snahou ľudí napodobiť Boha, množstvo príkladov máme z rôznych civilizácií z celého sveta.¹¹

Známe sú tiež sošky zo staroegyptských hrobov (*vešebti*). Išlo o sošky sluhov ukladané do hrobu panovníka po smrti vo viere, že v záhrobí ožijú a budú naďalej slúžiť. Podobné hlinené sošky poznáme aj z kultúry Číny a Japonska, išlo o nahradenie pochovávaní zaživa (ľudská podoba, autentická veľkosť). Tibetskí mystikovia a mágovia sú vraj schopní vytvoriť bytosti, ktoré im taktiež slúžia (*jidam*). Medzi ďalšie oživovanie pôvodne neživej hmoty patrí aj oživovanie koreňa *mandragory*, ktoré mágovia z viacerých národov menili na škriatkov. Známe sú aj neživé bytosti nazývané „*homunkul*“, ktoré boli podobné človeku. Ľudia ich „vytvárali“ pomocou chemických postupov za priaznivej konštelácie hviezd, patrí medzi ne aj Golem. Pre kabalistov je dodnes prvým stvoreným človekom Adam. Podľa prvej knihy Mojžišovej ho Stvoriteľ vytvoril z „z prachu zeme“ a potom mu „vdýchol život“. Španielsky rabín Šalomon Ibn Gabriol si kvôli svojmu nie príliš príťažlivému vzhľadu (kožné ochorenie asi lepra) vytvoril ženu- konkubínu. Veľmi známe je aj zostrojovanie umelých bytostí, svetovú povesť si otec a syn Drozoví získali v polovici 18. storočia zostrojením automatických figúriek kresliaceho chlapca, písuceho dievčatka a dievčiny hrajúcej na harmonike. Rovnako známa, o niečo mladšia, je predstava vytvorenia umelého človeka „*Frankensteina*“. Medzi najznámejšie umelé bytosti patria určite široko rozšírené- magicky oživované mŕtvolky „*zombie*“.

V súčasnosti je najviac pripodobované vytvorenie živej bytosti prvkom umelej inteligencie, ktoré spĺňajú viacero „golemovských“ charakteristík: vytvorené človekom, naháňajúce strach.

¹¹ „Starí Gréci a Rimania sa pokúšali oživiť hmotné idoly a obrazy stiahnutím duchovnej moci hviezd na zem. V samotnej Biblii sa dočítame, ako pohanský Laban užíval sošky nazývané terafim, podľa legend starovekých kultúr títo penáti-androidé, chránili dom a bolo možné ich obdať ľudskou rečou. Vzpomienky na údajné živé, ibaže mechanicky zostrojené výtvary, predpovedajúce budúcnosť sa zachovali aj zo stredoveku: pápež Silvester II, vraj v 10. storočí vlastnil bronzovu hlavu, ktorá odpovedala áno či nie. Hovoriacu hlavu údajne vyrobil i filozóf Roger Bacon v 13. storočí.“ (Pavlat, L.2003, s.16 IN: Golem v náboženství, vědě a umění: sborník přednášek ze semináře konaného 9. října 2002 ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze.)

Tak ako píše vo svojom príspevku zo seminára *Golem v náboženství, vědě a umění Abraham Skorka*. 12

„*Golem sa mi čistě náhodne spája aj s Frankensteinom-monštrom*”. (žena, 36r.)

12, „Potom čo sa v posledných dvoch storočiach rozšírila a po celom svete preslávila povesť o pražskom Golemovi, pojem golem sa stal paradigmatom pre všetky druhy ľudských výtvorov, ktoré sa už vymkli alebo sa skôr či neskôr vymknú ľudskej kontrole“. (Pojar, M. 2003, s.30)

3. AUTORSKÉ PRÍSTUPY K TÉME “GOLEM”

Odlišné poňatie golemovskej témy

Povešť o Golemovi si počas desiatok rokov našla veľké množstvo obdivovateľov, ktorí si ju privlastnili a prostredníctvom určitého média priblížili širokej verejnosti. Táto kapitola je pre moju prácu najdôležitejšia, budem sa snažiť poukázať na najdôležitejšie diela z oblasti literatúry a filmu, ktoré zmenili budúce vnímanie a nazeranie na postavu Golema. Vybrala som dve literárne diela a to zbierku povestí od Aloisa Jiráska a román Gustava Meyrinka. A z množstva vizuálnych prevedení som vybrala tri filmy, ktoré preslávili postavu Golema a zároveň vytvorili tri celkom odlišné vizuálne prejavy tohto homunkula: nemecký nemý film “Golem” od Paula Wegenera, “Golem” od francúzskeho režiséra Juliena Duriera a najznámejšiu československú komédiu od Martina Friča. Posledný menovaný film budem spomínať aj v iných častiach svojej práce, keďže jedným z mojich zámerov práce bolo dokázať na koľko tento film ovplyvnil vnímanie ľudí na tému, respektíve postavu Golema.

3.1 Alois Jirásek – “Staré pověsti české”

Alois Jirásek sa narodil v roku 1851 v Hronově a zomrel v Prahe vo veku 78 rokov. Je označovaný za českého prozaika, dramatika, politika a spisovateľa historických románov. Počas svojho života pracoval ako učiteľ dejepisu na gymnáziu. Bol tvorcom žánrovo rozmanitých diel od balád, románov, bájok až k divadelným hrám. Medzi jeho najznámejšie dielo a zároveň najznámejšie spracovanie povestí, patrí zbierka *Starých pověstí českých*. Zámerom knihy bolo priblížiť české povesti každému záujemcovi a súčasne vytvoriť pútavú učebnicu pre študentov. Prínos diela a odkaz Aloisa Jiráska je hmatateľný dodnes, jeho predloha slúžila ako zdroj inšpirácie pre viaceré knihy, filmy a iné spracovania povesti (divadlo, balet, komiks). Prvé vydanie vyšlo v roku 1894, no s pravidelnosťou vychádza dodnes pod rôznymi vydavateľstvami. Jediné, čo sa mení, sú ilustrácie (ilustrátori najznámejších vydaní: Věnceslav Černý, Antonín Procházka, Mikoláš Alše, Jiří Trnka a iní). Vďaka neustálej obmene ilustrátorov nemáme ucelenú a jednotnú vizuálnu predstavu o postave Golema, taktiež tomu pomáha aj prispôsobenie neskorších diel určitej skupine čitateľov (napr. deťom a mládeži). Pôvodné dielo popisuje udalosti z českej histórie založenej na ľudovej slovesnosti doplnené o niektoré historické fakty, aby sa upevnila ich dôveryhodnosť. Medzi najväčšiu zaujímavosť patrí absencia niektorých českých povestí, no

prítomnosť povestí židovských, moravských a slovenských. Dielo bolo rozdelené do troch častí. Prvá – Staré povesti české, druhá – povesti doby predkresťanskej a tretia – zo starobylých povestí. V druhej časti sa nachádza osem povestí o Starej Prahe, jednou z nich je časť Zo židovského mesta a tam sa nachádza aj naša povesť o Golemovi. Každá z troch častí je doplnená o samostatný úvod, v ktorom autor približuje tému a záver predchádzajúcej v ktorom vysvetľuje úvod k nasledujúcej. Príbehy sú písané formou „ako keby“ ústneho podania, takmer bez použitia priamej reči. Inšpiráciou Aloisovi Jiráskovi boli diela viacerých „zberačov“ povestí, hlavne: „*Kristiánova legenda*“ (zachytáva prvú zmienku o pohanskej dobe v Čechách), „*Kosmova Kronika česká*“ (z 1. polovice 20.storočia), „*Dalimilova kronika*“ (z 14. Storočia - prvá česky písaná kronika) a „*Hájková kronika česká*“ (autorom je knáz Václav Hájek z Libočan, rok 1541).

Práve spomínaná židovská povesť o Golemovi je v diele veľmi zaujímavá a pre moju prácu najdôležitejšia. Povesť začína opisom mesta za obdobia vlády Rudolfa II. Hlavnou postavou je Rabbi Jehuda Low ben Bezalela (skrátene Rabbi Löw). Autor vykreslil jeho vedomosti a znalosti pojmami ako učený a skúsený. ¹³

Po vizuálnej stránke bol vraj vysokej postavy „veľký rabbi“. V povesti sú opísané všetky magické úkony a nevysvetliteľné príhody (premena blata na kvety, zastavenie koča s cisárom, vytvorenie postáv Abraháma, Izáka a iných, zníženie stropu v kráľovskom paláci atď.) Samotné vytvorenie Golema je tu len určitým ďalším magickým momentom, rabbi Golema vytvoril ako pomocníka pre seba a svoju ženu s domácimi prácami. Tragický okamih nastáva v situácii, keď Rabbi zabudne odstrániť šém z úst a odíde zahájiť šábes do Staronovej synagógy. Postava Golema bez pokynov začne šalieť a ohrozovať obyvateľov Starého Mesta, ktorí okamžite vyhľadajú rabbiho v strachu o svoj život. Keďže rabbi už započal žalm, ktorý sa nemôže prerušiť, dostáva sa do nepríjemnej situácie. Avšak na naliehanie ľudí opustí synagógu a znehybní Golema vyňatím šému z úst, následne žalm začne od začiatku. Motív opätovného začatia žalmu sa vyskytuje vo viacerých prevedeniach povesti ako doklad potvrdzujúci existenciu Golema: dvojité čítanie žalmu počas šábesu. Povesť končí uložením Golema na pôdu Starej synagógy (zrejme neskôr Staronovej synagóge), kde sa rozpadol na

¹³ „Vyznal sa znamenitě nejen v talmudu a kabale, ale také v matematice a hvězdářství. Nejedno tajemství přírody, jiným skryté, bylo mu povědomo a dovedl leccos divného, takže lidé žasli nad jeho kouzelnou mocí.“ (JIRÁSEK,A. 1961, s.188).

prach. ¹⁴ Autorovi nemôžeme uprieť, že práve jeho súbor povestí je hybnou silou rozšírenia témy po svete. ¹⁵

Najväčší prínos zaznamenalo dielo v 50. rokoch v českom filme. Český historický film začal v tomto období okrem významných osobností dejín robotníckej triedy vyzdvihovať aj tradície českého ľudu hlavne vďaka dielu *Zdeňka Nejedlého* “*Staré pověsti české jako historický pramen*” (1953). ¹⁶

3.2 Gustav Meyrink – “Golem”

mystické prevedenie postavy Golema

Významným dielom pre neskoršie spracovania témy Golem bolo určite dielo Gustava Meyrinka. Nemecky píšuci spisovateľ a vynikajúci znalec kabaly. Autorov Golem oproti iným spracovaniam poskytol neskorším umelcom veľkú slobodu prejavu a znázornenia postavy. Dielo z roku 1915, je autorovou prvotinou a zároveň dodnes veľmi populárnou. Dej je zasadený do zákutí starého židovského miznúceho geta, kde sa odohráva na prvý pohľad nie celkom jasný dej románu. Meyrink veľmi zvláštnym spôsobom opisuje povest' o živej, umelo vytvorenej postave s menom Golem. Jeho opis je na pomedzi sna a šialenstva, veľmi často pri čítaní diela nie je čitateľovi jasné, či číta román, alebo len denník pomätenca. Román sa odohráva v Prahe v roku 1890 a striedajú sa v ňom dve dejové línie, prvá je Praha v súčasnosti (tj. rok 1890) s Prahou v rudolfínskom období. Hlavným hrdinom a súčasne aj rozprávačom je muž, ktorý si omylom odnesie klobúk niekoho iného

a až doma zistí, že patril rytcovi menom Pernatha, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou trpel duševným ochorením. Hlavný hrdina prostredníctvom klobúka prežíva za jednu noc časť života jeho pôvodného majiteľa – niečo medzi snom a skutočnosťou.

¹⁴„Posvätný den sobotní minul, ale rabbi Low ben Bezalel nevložil už golemovi šem do úst. A tak golem nevstal, zůstal hliněným panákem a dostal se na půdu pod střechu stare synagogy, kdež se pak rozpadol na kusy.” (JIRÁSEK,A. 1961, s.192)

¹⁵„Jiráskův soubor českých pověstí byl na dlouhou dobu nepřekonatelným vzorem. Autoři se vyrovnávali s Jiráskovým dědictvím, s jeho pojetím a smyslem literární pověsti.” (SIROVÁTKA,O. 1998, s.128-129)

¹⁶„Schváleným a nevyčerpatelným zdrojem námětů se stal odkaz Aloise Jiráska. Protože v těchto letech neexistoval podrobně propracovaný marxistický dějepis, suplovalo jej zásluhou Zdeňka Nejedlého čtivé Jiráskovo dílo.” (PTÁČEK,E. 2000, s.319)

V samotnom diele nie je presne jasné, ako postava Golema vyzerala, jediné čo vieme je, že jeho náplňou bolo pomáhať rabínovi zvoniť na zvony v synagóge. Podľa opisu v diele mohol pracovať len cez deň, aj to len vďaka: „...a jen díky magické cetliče, která mu vězela za zuby a ze všehomíru přitahovala volné siderické síly.“

Čo sa týka samotného opisu Golema, máme len veľmi neurčitý opis šedej postavy so širokými ramenami veľkosti menšieho človeka. Miesto hlavy rozprávač opisuje ako guľu z riedkej hmoty, neskôr si vďaka ilustráciám dotvoríme ucelenejší obraz Golema. Charakteristickým znakom meyrinkového Golema bola ázijská tvár, ktorú často napádali rôzni vyvracači mýtov a povestí, podľa ktorých bol Golem len chorý človek (ázijská tvár je príznačná napr. pre ľudí postihnutých autizmom).

Autor vytvoril postavu ako určitý prelud, niečo čo sa s určitou pravidelnosťou zopakuje skôr či neskôr za prítomnosti znamení. Golemov príchod je vždy doprevádzaný určitými znameniami, vďaka ktorým ľudia vedia, že opäť nadišiel mystický čas. Týmito znameniami sú napríklad opadaná omietka v tvare kráčajúceho muža, ľadové kvety na oknách v tvare stuhnutých tvárí a iné. ¹⁷

Postava Golema nie je v diele umelo pretvorená hmota, Hlavný hrdina berie na seba podobu „Golema“ vďaka starému kabátu, ktorý si oblečie po tom, čo sa náhodne ocitne na mieste, kde kedysi zmizol pravý Golem. Týmto miestom je podľa románu miestnosť bez prístupu, len za zamrežovaným oknom v starodávnom dome v ulici U Starej školy. Tomuto miestu sa vraj všetci ľudia vyhýbali, bolo opradené viacerými povestami ako to už býva pri urbánných povestiach.

Ako predlohu si Meyrinkovho Golema zobralo divadelné zoskupenie Tygr v tísni a vo Vile Štvanice predstavili po prvý krát v roku 2013 divadelnú udalosť Golem. Išlo o metódu imerzného divadla a inscenovaného románu v celej šírke vo vnútri vily. Tento žáner si dramaturgia vybrala pre zaujímavosť a zložitosť meyrinkového diela. Išlo o udalosť, kedy diváci počas celého predstavenia mali možnosť voľného pohybu po dome, a tým sa nevedomky stať súčasťou predstavenia. Divadelná udalosť zožala u verejnosti veľký ohlas, čo

¹⁷„Vždycky jednou za lidskou generaci proběhne židovským městem jako blesk jakási epidemie, zmocňuje se lidských duší za určitým účelem, který nám zůstává skryt, a jejím vlivem vznikají - něco jako fata morgana - obrysy charakteristické bytosti, která zde snad před staletími žila a žizni po uskutečnění a tvaru.“ (upútanka k predstaveniu Golem citácia Meyrink, 2002, s. 43)

nasvedčuje tomu, že téma Golem je aspoň v českej spoločnosti stále žiadaná. Vďaka výborným ohlasom a vysokému záujmu udalosť zopakovali aj v roku 2014 a v roku 2015 bol projekt Golem Cube vybraný ako výstavný objekt reprezentujúci Českú republiku v rámci výstavy *Prostor* na Pražskom Quadriennale. Počas mojej návštevy vily Štvanice v roku 2015 prebiehal projekt Golem Cube, išlo o komentovanú prehliadku vily a jednotlivých súčasti predstavenia a projekcie udalosti Golem vytvorenej cielene pre tento projekt. Z projekcie som mala rovnaký pocit ako po prečítaní diela Gustava Meyrinka, snový, šialený a niekedy stratený. Mystická postava z románu bola inšpiráciou aj pre nezvyčajné prevedenia v populárnej kultúre (komiks, divadlo) avšak veľa interpretov kritizuje Meyrinka za zlé pochopenie Tóry a Kabaly.

Za neobyčajným úspechom románu stoja bez pochyb aj ilustrácie v diele od pražského grafika Hugo Steiner - Prag. Ten sa témou Golem zaoberal ešte neskôr v baletе pre Eugena d'Alberta (kapitola: Postava Golema v divadle). Nemôžeme však uprieť význam diela, z viacerých publikácií je jasné, že dnešnú podobu Golema má na svedomí spojenie Meyrinkovho románu a Fričovho a Wegenerovho filmu. ¹⁸

Napriek tomu, že dielo Gustava Meyrinka nie je až tak známe v širokej verejnosti, len 25 respondentov zo 100 uviedlo že dielo pozná a 7 z nich sa priznalo, že dielo nikdy nečítalo, nedá sa mu uprieť výrazná hodnota v literárnom prevedení. Vo výskume 8 respondentov uviedlo práve tohto Golema ako príčinu rozšírenia povesti aj mimo židovské etnikum.

3.3 Golem vo filme

Téma starej mystickej židovskej povesti zo 16. storočia bola často využívaná vo filmovom priemysle. Určitú atraktivitu zohrávalo prostredie, do ktorého bola pôvodná povesť zasadená - židovská Praha. Svoje miesto vo výbere témy pre film má bez pochyb aj tak obľúbená téma oživovania/vytvárania umelých bytostí.

¹⁸„Meyrinkův román a Steinerovy ilustrace určily první podobu Golema, která ovlivnila další umělce. Asiatská tvář, neproniknutelná, nehybná a bez výrazu, připomínající Buddha, ale bez jeho láskavosti, spíše hroživá...“(Pařík, 2002, s. 92)

3.3.1 Paul Wegener: Golem /Der Golem, wie er in die Welt kam/

Nová podoba Golema vznikla vďaka nemému čiernobielemu filmu Paula Wegenera v roku 1920. Paul Wegener bol nemecký herec, scenárista a režisér, okrem iného aj milovník mystických záhad a mýtov. Celkovo Wegener vytvoril tri filmy na túto tému a to v rokoch 1914, 1917 a 1920. Vo všetkých využil masku homunkula vytvorenú sochárom Rudolfom Bellingom. Práve táto maska ovplyvnila množstvo neskorších interpretácií Golema. Sám Wegener sa zhostil stvárnenia Golema vo všetkých troch filmoch. Charakteristickými znakmi, ktoré dovtedy neboli pre Golema príznačné: schopnosť konania dobra a zla, nedokonalosť, ktorá v ňom vyvoláva zlosť, určitá slobodná vôľa a vyjadrovanie pocitov (dievča s kvetom, bránenie sa proti vyňatiu šému, snaha o pobožkanie rabbiho dcéry). Wegenerov homunkul sa začína meniť pod vplyvom ženskej krásy. Viacero motívov sa naopak vo filme zhoduje s pôvodnou povest'ou, ako napr. magické zobrazenie v paláci cisára a následné klesanie stropu, alebo dvojnásobné čítanie žalmu zapríčinené golemovým vyčítaním.

Dejová línia sa veľmi nelíši od povesti, ktorú sme uviedli ako pôvodnú, avšak rozdielnosť je vo vytvorení samotnej postavy Golema. Aj v tomto diele vystupuje ako stvoriteľ rabbi Löw, avšak postavu Golema sám modeluje z hlíny, neskôr na oživenie použije rituál, kedy okolo seba nakreslí kruh a začne odriekať magické slová. Tento postup má za následok vytvorenie strašidelnej postavy s veľkými očami a ústami, z ktorej vychádza para. Táto postava napovie rabbimu, čo má napísať na lístok, ktorý vloží "hmote" do úst a poskytne mu predmet, ktorý neskôr vloží do otvoru na hrudníku. Rozdielnosť vo filmovom prevedení je v predmete - hviezdica a v texte na papieriku - "*eamaet*", oba tieto úkony oživia "hmotu" do postavy Golema. Nasleduje zhodná dejová línia, kedy Golem slúži ako pomocník rabbimu, ktorého sa ľudia zo začiatku boja a stráňa. Neskôr sa vyskytuje aj motív zneužívania jeho sily na osobný prospech rabbiho pomocníkom - proti sokovi rabbiho dcéry.

Celovečerný film, ktorý nie je až tak preslávený, končí ako už býva zvykom v povestiach zničením Golema. Z viacerých diel sme zvyknutí, že sa o to postará jeho stvoriteľ, teda rabbi Löw. Vo filme Paula Wegenera je to iné, po vyhorení celého geta sa Golem dostane až za hradby mesta, kde sa na lúke hrajú malé dievčatá. Zo začiatku sa všetky mohutnej postavy zľaknú a utečú. Jediné dievčatko, ktoré ostane plakať na zemi po príchode Golema, mu podá jablko. Ten si ho vezme a dievča zdvihne na ruky, to sa ocitá v blízkosti predmetu vsadeného do hrudníka a následne ho vytiahne. Golem v tom momente stráca silu a padá na zem,

následne je obyvateľmi židovského geta prenesený spať za hradby a tým film končí, nie je nám jasné, kde je uložené jeho telo.

Veľmi zaujímavé je to, ako sa sám Wegener dostal k téme na spracovanie povesti o Golemovi. **Blažena Urgošiková** počas seminára prednášok na tému *Golemovský mýtus v kinematografií (Seminár Golem, 2002)* uvádza, že Wegener prišiel do Prahy o niečo skôr, a to v roku 1913 ako hlavná postava filmu *Pražský študent*, už vtedy bol vraj známy svojou záľubou a znalosťami germánskej mytológie a germánskych legiend.

Počas nakrúcania sa dostal do priameho kontaktu s povest'ou o Golemovi, ktorá ho tak zaujala, že túto tému v najbližších rokoch spracoval hneď v troch filmoch:

1914 - *Golem (Der Golem)*

1917 - *Golem a tanečnica (Der Golem und die Tänzerin)*

1920 - *Golem (Der Golem)* – ten sa stal najznámejším

Okrem určitého spopularizovania židovskej povesti a jedného z prvých stvárnení postavy Golema sa nedá Wegenerovi podľa niektorých kritikov uprieť ani rozšírenie nového smeru v kinematografií. Na začiatku nového storočia vďaka svojim filmom rozšíril nový umelecký smer – expresionizmus. Autorove poňatie golemovskej povesti ako mýtu o stvorení ovplyvnilo celý žáner hrôzostrašného filmu.

Wegenerov film stojí v rade mnohých filmov s podobnou tematikou a postavami. Postavy majú zväčša veľkú silu, nie sú dokonalé, čo v nich vyvoláva zúrivosť a deštrukciu. Väčšina týchto filmov vznikala v období 1. svetovej vojny, ako uvádza Arno Pařík, ktorý sa nazdáva, že dopyt po týchto filmoch majú za následok zlé skúsenosti a spomienky na boje. Určité pretrhnutie filmov s danou tematikou nastáva počas 2. svetovej vojny, nielen pri téme Golem, ale pri viacerých témach zo žánru hororu. Väčšina pôvodne hororových filmov sa menila na žáner komédie. Samotná postava Golema sa v povojnovom období objavuje v kinematografií v komickej polohe, napr. v československom filme **Martina Friča - Císařův pekař a pekařův císař**.

3.3.2 Julien Duvivier: Golem (Le Golem)

Po celé obdobie prvej republiky existovala v Českej republike okrem vlastnej filmovej kultúry aj spolupráca na zahraničných filmoch. Významným prínosom pre tento “kultúrny export” bolo filmové štúdio Barrandov, kde sa natáčal aj francúzsky film Golem. ¹⁹

Julien Duvivier Golema zasadil do dramatického žánru v príbehu boja o moc. V úvode filmu je zmienený rabbi Löw ako tvorca Golema (spolu so židovským utečencom). Po rabbiho smrti nastáva honba za nájdením postavy Golema. Pri hľadaní znehybneného Golema dochádza v židovskom meste k násilným stretom medzi obyvateľmi a hľadačmi, ktorí sú poverení za každú cenu nájsť Golema. Židovka Rachel podľa pokynov rabbiho Jakoba homunkula nájde a oživí. K moci sa medzi tým dostal komorný Rudolfa II. Je však Golemom potrestaný za násilie na bezbranných ľuďoch. Na záver filmu prichádza klasická pasáž oslobodenia bezbranných s následným rabínskym zmiznutím Golema.

Film napriek významnej kapitálovej účasti zo strany českej výroby zostal len vo francúzskej verzii, napriek tomu sa uvádza ako jeden z míľnikov vyjadrenia povesti zo židovského mesta. Postavu Golema stvárnil francúzsky herec Ferdinand Hart, po vizuálnej, ale aj povahovej stránke je úplne odlišný od Wegenerovho – je tvorcom ničenia a skazy. Vizuálne ide skôr o obra s ľudskými črtami tváre, oblečeného do mužských šiat s plášťom. Film mal premiéru 14. februára 1936 v kine Lucerna, kvôli francúzskemu prevedeniu nebol veľmi známy v českom a slovenskom prostredí.

3.3.3 Martin Frič: Císařův pekař a pekařův císař

Komédia v českom filmovom prostredí v rokoch 1945-1956 prišla po smrti Vladimíra Slavínského o významnú postavu tvorca.²⁰

Medzi najúspešnejšie pokusy patrí podľa Luboše Ptáčka dvojdielny historický film *Císařův pekař a Pekařův císař*. ²¹

¹⁹Predlohou Duvivierovi bol Gustav Meynrik (román Golem), J. Voskovec a J. Werich (divadelná hra Golem) – Český hraný film II, 1930-1945

²⁰„...jenž by byl schopen natočit lidovou zábavu tak, jak tomu bylo v dobách, kdy ještě nebyla zatížena ideologickými zřeteli.” (PTÁČEK, 2000, S.97-98)

Dodnes je tento film, ktorý vznikol v 50. rokoch (1951) v Československu pod taktovkou Martina Friča na námet Jána Wericha a Jiřího Brdečka vyhľadávaný širokou verejnosťou, s cieľom exportu sa natáčal od začiatku farebne. Vtedajšiu priazeň ľudí si získal najmä vďaka inteligentnému humoru skrývajúcemu sa za ideologickým klišé. Pôvodne mal vzniknúť film pod réžiou Jiřího Krejčíka, no kvôli nezhodám musel štáb hľadať niekoho iného. Ján Werich vtedy oslovil svojho kamaráta Martina Friča.²²

Ján Werich je neodmysliteľnou súčasťou tohto komediálneho dvojdielného filmu, v prvom rade ako tvorca námetu a scenára a v druhom rade ako skvelý herec, ktorý dokázal stvárniť obe hlavne postavy, pekára Mateja i cisára Rudolfa. Námet filmu, ktorý bol natáčaný v 50-tych rokoch, musel spĺňať dobovú cenzúru a socialistickú morálku, práve preto si niektorí kritici myslia, že si Martin Frič vybral tak nekontroverzný žáner, akým je historická komédia s rozprávkovými prvkami. Napriek tomu si žáner vyžiadal dodatočné úpravy voči originálu. Významným motívom, ktorý sa presadil vo filme bolo, mierové využitie techniky.²³

Ani tieto úpravy však nezabránili presláveniu filmu za hranicami Československa, určitý podiel na tom malo aj vtedajšie hviezde obsadenie hlavných hrdinov a jemným situačným humorom, čo filmu vyrobilo status "filmová udalosť desaťročia". Podľa prieskumov film videlo od roku vzniku 1951 milióny divákov, v ČSFD (Česko Slovenskej filmovej databáze) si drží 150. miesto v celkovej databáze najlepších filmov s hodnotením 86%. Spomínané dielo postavu Golema zasadilo do komediálneho príbehu, ktorý je často vnímaný ako rozprávka pre deti. Naproti doteraz zmieneným filmom išlo o veľký obrat vo vnímaní povesti z prostredia židovského mesta. Skrytým motívom vo filme je skrotenie prírodných síl a energie, ktoré budú využívané k lepšiemu a ľahšiemu životu celej spoločnosti.

Vďaka veľkej obľube a častému vyhľadávaniu filmu divákmi získala Fričova predstava Golema všeobecne rozšírený obraz. Preto dnes už nikoho neprekvapí všade

21 „Dvojdielná historická komédia o stárnucím cisári Rudolfovi II., který se místo plnění vládařských povinností snaží odhalit tajemství umělé energie oživující legendárního Golema.” (MIHOLA, R. 2005, s.124)

22 „Šlo vlastně o předelávku, to je to nejméně příjemné, k čemu se člověk chce dostat, ale v tomto případě to neplatilo. Šlo o velkou stavbu.” (MIHOLA, R. 2005, s. 36)

23 „Filmova rada snímek nadále pečlivě sledovala, na její přání se třeba Matěj ocitl ve vězení za to, že císařské rohlíky rozdal chudému lidu, a ne za to, že si o jeho rohlík císař vylomil zub.” (MIHOLA, R. 2005, s.126)

prítomná postava Golema, ktorá sa až nápadne podobá filmu z 50. rokov a má len veľmi málo spoločné s legendárnym Golemom podľa povesti. Hlinenú figúru, ktorá je dnes známa po celom svete, navrhol pre film český sochár Jaroslav Horejc. ²⁴

Golem je vo filme stvárnený ako obrovská hlinená socha s neľudskými rysmi, bez vlastného úsudku, v ktorom drieme deštruktívna sila, ktorá sa ukáže na konci filmu.²⁵ Film nekončí zvyčajným zastavením a zničením Golema ako sme zvyknutí z iných diel, naopak, Golem ostáva pri živote a je využívaný ako pec v pekárstve. Golem sa stal týmto spracovaním symbolom atómovej energie, niesol v sebe posolstvo, že energia môže ľuďom pomáhať a nie ničiť. Napriek prvotným nezhodám mal film veľký úspech a je vnímaný ako prelomový v danej téme, čo dosvedčil aj výskum a materiály, z ktorých som čerpala. ²⁶

3.4 Oplyvnenie podoby Golema vyššie spomínanými filmami

Vo svojom výskume som sa mimo iného snažila dokázať, na koľko filmy o Golemovi ovplyvnili neskoršie vnímanie ľudí. Už pri písaní práce som si bola vedomá, že film, ktorý bude rezonovať v ľuďoch, bude určite dielo *Martina Friča* a *Jana Wericha* „*Císařův pekař a Pekařův císař*“. Napriek tomu som v kapitole musela uviesť aj dva filmy, ktoré významnou mierou prispeli k podobe vizuálnej transformácie (*P.Wegenerov* „*Golem*“) a svetového rozšírenia (*J.Durierov* „*Golem*“).

Vďaka dotazníkom a rozhovorom sa mi však podarilo preukázať vizuálnu prevahu Golema vďaka československému filmu. Napriek pôvodnej povesti, kde Golem vystupoval ako „*velmi silná bytosť s ľudskými črtami, oblečená do starých šiat*“, mi väčšina respondentov popísala Golema ako hlinenú hmotu z jedného kusu, so železným záplatami a opaskom a s dierami namiesto očí. Vďaka filmu sa do povedomia ľudí dostala aj nová predstava oživenia homunkula, a to prostredníctvom guľôčky vlozenej do čela Golema. Tu som v stručnosti opísala odpovede respondentov na otázku ako vyzeral Golem, prikladám ešte pár citácií na doloženie mojej tézy:

²⁴ vizuál sošky Golema slúži dodnes k predajným a reklamným účelom: <http://golem-trading.cz/jaroslav-horejc/>

²⁵ „Zejména zdařilé bylo použití barvy u Golema, kde modravý opar z jeho nozder vytvářel sugestivní pocit utajené síly.“ (FIALA, M. 2008, s.205)

²⁶ „Povedl se tak film, který při inteligenci jeho humoru přijalo s povděkem nejširší publikum: patřil u nás k nejnavštěvovanějším vůbec a byl i jedním z nejúspěšnějších filmů našeho exportu. Byl oceněn i oficiálně (státní cena I.stupně J. Werichovi) a kritikou.“(FIALA, M. 2008, s.205)

„Kamenná socha z tmavého materiálu, neforemné, tučné telo, malá hlava, priamo napojená na trup, prázdne očné jamky a ústa.“ (žena, 31 r.)

„Asi dvoj až dva a pol metra vysoký hlinený humanoidný neživý tvor, ktorý za určitých podmienok ožije.“ (žena, 24 r.)

„Nadlidsky veľká postava uplácaná a vypálená z červenkasté hlíny, trochu popraskaná, vypadá neohrabaně.“ (žena, 32r.)

„Imagínuje sa mi len z toho Pekarsko cisárskeho filmu: veľký, hnedý, oblý s guľičkou v čele a červeným svetlom a parou.“ (muž, 25r.)

„To čo každý v mojom veku. Golema z filmu Cisárov pekár. Aj Ti ho nakreslím.. Ako tučnú sochu z hlíny s opaskom železným, na čele otvor na šém. Vysoký s robustnou postavou. Postoj ruky pri tele a ohnivý pohľad. (muž, 42r.)

Myslím si, že filmové prevedenie ovplyvnilo ľudí aj v spájaní si Golema s cisárom Rudolfom II. Na moju otázku, s kým si spájajú postavu Golema, mi respondenti často odpovedali že s Rudolfom alebo cisárom. Niektorí respondenti doslova uviedli že sa im Golem spája s nezabudnuteľným Werichom. Film, ktorý patrí medzi obľúbené diela československej kinematografie dodnes, sa môže pýšiť nielen silou zmeny povedomia ľudí o vizuálnej stránke povesti. Ale aj o rozšírení povesti, ktorá by bola možno väčšine ľudí skrytá, a určitému historicko - faktografickému povedomiu (Werichova postava Cisára a aj pekára, obdobie vedeckým objavou na cisárskom dvore). Keďže film už pri natáčaní rátať s exportným zámerom a je preložený do viacerých svetových jazykom môžeme mu vdáčiť aj za rozšírenie povesti za brány Československa.

Niekoľko filmov v ktorých vystupoval golem mi uviedli aj respondenti v dotazníku: *„viděla jsem český film - Tajemství talismanu. Pokus si dobře pamatuji, Golem zde nevystupoval fyzicky, postavy spíše „pociťovali“ jeho přítomnost.“ (žena, 21 r.)*

4. MOTÍV GOLEMA V KULTÚRE A POPULARNEJ KULTÚRE

V tejto kapitole som sa rozhodla v prvom rade bližšie priblížiť literárne diela naprieč žánrami pre dospelého čitateľa a ďalej predstaviť diela venované detskému čitateľovi. Neskôr som pozornosť obrátila na postavu Golema v populárnej komiksovej kultúre. Nie všetky čísla komiksov sa mi podarilo vypátrať v pôvodnej forme, preto vďačím autorom ako **Pavel Kořínek**, **Tomáš Prokůpek**, **Josef Ládek** a **Helena Diesing** za ich zborníky komiksov 20. Storočia, ktoré mi boli pri písaní práce veľmi nápomocné. Záver kapitoly venujem počítačovým hrám, divadlu a umeniu.

4.1 Literatúra

I keď má pražský Golem určité jednotné prevedenie vďaka pôvodnej urbánnej povesti, vytvoril si tento príbeh významné miesto v spoločnosti a s určitou pravidelnosťou sa objavuje v rôznych prevedeniach dodnes. Celosvetovú slávu, ktorú vyvolala postava Golema, má však na svedomí literárne dielo Gustava Meyrinka, ktorý tohto homunkula opísal skôr ako niečo mystické, žijúce v nás, než ako konkrétnu hlinenú postavu. Ako som už uviedla vyššie, táto povesť zdomácnela v prostredí Čiech a okolitých miest hlavne vďaka dielu Aloisa Jiráska a jeho zborníku povesti s názvom *“Staré pověsti české”*. Významné diela pre bežného čitateľa som sa snažila obsiahne priblížiť v samostatných kapitolách. Bohužiaľ nie je možné v rozmedzí tejto práce uviesť všetky diela, kde bol motív umelej bytosti vytvorenej človekom spomenutý. Preto som sa rozhodla uviesť len zoznam diel, ktoré podľa môjho presvedčenia prinášajú zaujímavé a často nevšedné prevedenie. Sú nimi napríklad diela **Jaroslava Vrchlického** *“Rabínská moudrost”*, surrealistické básne od **Vítězslava Nezvala** *“Praha s prsty deště”*, populárna literatúra s prvkami faktov od **Pavla Gryma** v diele *“Té noci povstal Golem”*, **Václav Dušek** a jeho *“Skleněný Golem”*, **Eva Hudečková** s dielom *“Bratříček Golem”*, **Eduard Petiška** *“Golem”*, na podobnosť Golema s umelými výtvormi poukazuje fejtón **Josefa Čapka** *“Umělý člověk”* a taktiež jeho ilustrácie k **Appollinairovej** poviedke *“Pražský chodec”*, ktorá rozpráva o postave blúdiace Žida s podobnými črtami ako má Golem, najnovší detektívny román z roku 2014 od **Jonathana** a **Jesse Kellermanových** *“Golem z Hollywoodu”* a množstvo iných diel. Diel, v ktorých Golem vystupuje, je

nespočetne veľa, líšia sa žánrom, prevedením Golema a často len pripodobením golemovskej tématiky.²⁷

„*Ted' si moc nevybavuji ale určite se o golemovy piše v Sísově Třech zlatých klíčích.*” (žena, 29r.)

„*Z knih Terryho Prachetta - bol zobrazený presne ako v tom filme - veľká hlinená postava so svietiacimi očami.*” (žena, 24r.)

„*Golem je mi známy aj z knihy Alchymista od Michaela Scotta.*” (žena, 19r.)

„*poznám ho z knihy: Úžasná dobrodružství Kavaliera a Claye od Michaela Chabona.*” (muž, 43r.)

4.1.1 Detské knihy

Teraz by som rada obrátila pozornosť na diela, kde vystupuje Golem síce ako mohutná hlinená postava, ktorá naháňa strach, ale celý dej je prispôbený detskému divákovi. Prvým súčasným spracovaním, určeným pre najmenšie deti, je kniha s pohyblivými obrázkami s názvom *Tajemný Golem* od **Lucie Seifertovej**. Leporelové spracovanie s ručne pohyblivými obrázkami vzniklo v roku 2004 a autorka v diele priblížila námet detskému čitateľovi. Prvé odlišnosti v obsahu nachádzame hneď pri výrobe Golema. Ako autorka uvádza, rabín na oživenie hmoty potreboval 4 živly: oheň, voda, vzduch a zem. Oheň a voda boli rabínovi dvaja pomocníci, jeden so vznietlivou povahou a druhý naopak kľudný a chladný. Vzduch zosobňoval sám rabín a pôda, z ktorej vytvoril postavu homunkula bola zem. Následné vnuknutie spôsobu oživenia neprišlo v podobe dlhodobého štúdia Tóry, ako to uvádza pôvodná povesť a iné publikácie, ale ako vnuknutie určitej ideí v sne. Golem je opisovaný, môžeme sa o tom presvedčiť aj vďaka vizuálnej stránke knihy, ako postava na prvý pohľad na nerozoznanie od bežného človeka (viď prílohy). Jozef, teda Golem vytvorený rabínom, mal pomáhať v synagóge, bol obdarený obrovskou silou, no žiadnym rozumom. Taktiež nedostal dar reči a slobodnej vôle, ako to poznáme už z iných diel. Rozdiel v Seifertovej Golemovi oproti iným jeho “prevedeniam” bol v možnosti využívať neviditeľnú silu. Tú získal vďaka

²⁷ Avšak dielom ktoré ma ovplyvnilo najviac, a priviedlo ma k myšlienke napísať túto prácu, je určite prevedenie Golema podľa románu Gustava Meyrinka: MEYRINK, G. *Golem*. Vyd. 6., v nakl. Argo vyd. 3. Praha: Argo, 2005

amuletu, ktorý mu pripínal rabín, aby mohol nerušene strážiť mesto. V diele je zaznamenané aj miesto odpočinku Golema, mal by sa nachádzať na pôde Staronovej synagógy.²⁸

Druhým dielom je o niečo novšie prevedenie povesti z roku 2006 od autorky **Hany Neborovej**. Dielo Golem vyšlo trojjazyčne (česky, anglicky a nemecky) doplnené bohatými ilustráciami od Adolfa Borna. Golem tu tiež vystupuje ako sluha Josef, ktorý pomáha rabínovi v synagóge. Ako i v diele Lucie Seifertovej je vytvorený na vyššie účely ako pomáhať v domácnosti a každé toto nedodržanie vyvolá kritické situácie a strach celého mesta (lov rýb, kúpa jablák, prinesenie vody, vypátranie stratenej slúžky). Tieto motívy sa opakujú vo väčšine diel určených pre deti. Je tu zdôraznená náučná tematika charakteristická pre detské knihy: nedodržanie príkazov má za následok nešťastie (vyloví všetky ryby vo Vltave, prinesie veľmi veľa vody, prinesie celý stánok s jablkami aj s predavačkou). Táto mravoučná téma je prítomná takmer vo všetkých detských knihách s ústrednou postavou Golema.

Najnovšou publikáciou, z roku 2011 je dielo od **Martiny Drijverovej** – *České pověsti pro malé děti*. Dielo je opäť prispôbené malým čitateľom, obsahovo je takmer rovnaké ako dve predchádzajúce a ilustrovaná postava sa nápadne podobá postave Golema z diela autorky Lucie Seifertovej. V diele sú pripisované Golemovi ľudské vlastnosti: mohol pomáhať celý týždeň okrem soboty, ak by pracoval aj v sobotu, mohol by “zdivočieť”. Postava Golema v oboch dielach je znázornená ako ružovo líca, usmievavá napodobenina človeka, skôr by sme mohli povedať, že viac ako umelo vytvorenej postave chrániacej mesto sa Golem v detských knihách priblížil milému, no hlúpemu obrovi, čím stratil svoju pôvodnú charakteristiku z povesti.

„prvý krát som sa s Golemom stretla v nejaký detský knize o Praze a jejich pověstech. Bylo mi tehdy nejspíš 5 až 7 let.“ (žena, 29 r.) Respondentka mala zrejme na mysli dielo od **Zděnka Adla a Jiřího Černého** “*Obrázky z českých dějin a pověstí*” (1987) kde okrem iných postáv vystupuje aj Golem.

Veľmi málo respondentov uviedlo, že by sa s Golemom stretlo v detstve. Jednou z hlavných príčin môže byť určite mladšie datovanie publikácií, kde vystupuje len povest' o Golemovi, vychádzajú približne od roku 2004. Dovtedy Golem vystupoval často len v súbore povestí

²⁸ „Ale co když má golem stále na krku amulet neviditelnosti?“ (Seifertová, L. 2004).

alebo iných zborníkoch zaoberajúcich sa dejinami Československa, prípadne Česka, napríklad „*Pověsti z Čech a Moravy*” od **Jiřího Černého** a **Miloslava Steinera** (1995)

4.2 Komiks

Medzi ďalší žánre, kde je postava Golema veľmi obľúbená, patrí komiks. Ide o umelecké, slobodné médium známe hlavne od 20. Storočia. Komiks, alebo kreslený seriál, je charakteristický obrázkami usporiadanými za sebou s krátkymi textami. ²⁹

Pre komiks sú charakteristické tri znaky: sekvenčné narácie (sled obrázkov, kde každý nasledujúci dejovo nadväzuje na predchádzajúci), aspoň jednou stálou postavou a stručným textom v bublinách. O dôležitosti komiksu a jeho postavení v literárnej vede sa vedú dlhé spory už niekoľko desaťročí, nakoniec sa niektorí odborníci zhodli, že ide o žáner skôr príbuzný filmu, než literatúre (*TAUD, 2008, s.9 ; MARSHALL, 2011, s.177*). Napriek tomu som ho vo svojej práci umiestnila za podkapitolou súčasná literatúram, aby som vytvorila ucelenú predstavu o novodobom využití pojmu Golem. Pre svoju prácu som spravila výber komiksov z českého prostredia, snažila som sa opäť vybrať komiksy, kde Golem zohráva kľúčovú alebo hlavnú postavu. Do kontrastu som potom dala žáner detského komiksu a komiksu ladeného do sci-fi resp. komiks pre starších. Od roku 1948 bol komiks na nejaký čas odsunutý do ústrania, prežiť sa podarilo len nekonfliktným detským príbehom a sci-fi vlne.³⁰

4.2.1 Komiks pre “dospelých”

Ako prvý by som uviedla najstarší, no ako uvádza portál komiks.cz prelomový. Ide o špeciálne vydanie z roku 1992, ktoré napísal **Rudolf Baudiš** a ilustroval ho **Jiří Petrůčka**: *STO KOMIKSŮ v časopise ABC 4/4 – aneb dodatky*. Zvláštnosťou diela je odklonenie sa od Meyrinkovho románu a vytvorenie sci - fi príbehu, kde hlavnou postavou je Golem - mimozemský robot a etnograf s darom reči a určitej inteligencie. Autor sa inšpiroval, ako

²⁹ upresnenie termínov komiks a kreslený serial: „Termín komiks nebyl v Čechách před rokem 1989 oblíbený. Naznačoval příbuzenský vztah ke světu imperialistického Západu. “Pěkně česky” znějící názvy jako kreslený serial či obrázkový seriál už averzi nevzbudzoval.” (DIESING, H. *Český komiks 01. poloviny 20. století*. Praha: Verzone, 2011, s.11)

³⁰ „komiks bol síce v oficiálnej nemilosti, ale uměle udržované kulturní prázdno 80.let umožnilo těm několika ojedinělým titulům dosáhnout kultovního podpultového statusu I při nákladech v řádech desítek tisíc kusů.” (KOPÁČ, R. *Nový český komiks (2000-2012)*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2012, s.8)

uvádza, pôvodnou povest'ou. Dej je zasadený do oblasti Prahy, kde pôvodne chcel rabbi Golema stvoriť, ale keď sa objavila mimozemská bytosť, zobral ju za svoju a nazval ju Golemom. Robot je stvorený zo syntetických nehorľavých materiálov a na planétu bol vyslaný z prieskumnej sondy mimozemšťanmi Ygrr a Oors, aby skúmal zvyky ľudí. Golem rabbimu pomáhal pri hasení požiaru, chytaní leva a pri známej udalosti so stratenou slúžkou. Pretože sa však rabbi obával, že by Golema nebol schopný navždy ovládať, rozhodol sa ho naveky uložiť na pôdu Staronovej synagógy. V danom prevedení židovskej povesti išlo o zvláštne previazanie histórie a sci-fi. Seriál mal v dobe vzniku veľký ohlas, neskôr vyšiel aj na stránkach ABC časopisu, ktorý bol rozšírený medzi školopovinnými deťmi, čím sa dostal do povedomia širokej verejnosti (viď prílohy). 31

„Golem z komiksu ABC” (muž, 34r.)

O niečo neskôr, konkrétne v roku 1991, plánovalo české nakladateľstvo Čtyřlístek vydávať nový časopis. Malo ísť o ilustrované zošity s krátkymi príbehmi zaberajúcimi najviac 18 strán. Vyšlo však len jedno číslo, a to s názvom “Golem”, tiež podľa adaptácie pôvodnej legendy o Golemovi. Ilustráciu mali na starosti **Karel Ladislav** a **Renata Fučíková**. Motív povesti ostáva, no do deja sa dostáva ďalšia hlavná postava a to “padouch” SCOTT, radca cisára Rudolfa II. Celý príbeh je ovplyvnený snahou získania moci Scotta a roztržitosťou cisára Rudolfa II. I keď sa dielo inšpirovalo povest'ou, prispôbilo si ju. Známa je pasáž vyčarovania Rabbi Lowom Abraháma a synov, počas ktorej sa nikto z prítomných nemohol zasmiať. V komikse nikto nemohol prehovoriť, nanešťastie jeden z prítomných vykrikol a v tom momente sa v miestnosti objavilo veľké monštrum, pred ktorým museli byť prítomní zachránení.

„... v komiksech, ale nevím jaké - snad Čtyřlístek” (žena, 41r.)

O rok neskôr vyšiel komiks s názvom “Golem” v zošite Foker, futuristickom bedekri Prahy od **Zdeňka Hofmanna** a **Milana Vavroňa** (viď prílohy). Obsah diela nie je až tak veľmi o spracovaní povesti ako o dobovej paródii. Zdevastované mesto, geto, v ktorom sa “ozýva” japončina a čínština a bohatý Škót hľadajúci bájneho Golema. Dej končí vybratím šému z úst Golema, s ktorým sa utopí aj záporná postava príbehu. Dielo nemá veľkú

31 “Jediným skutečně komiksovým časopisem, který vznikl v roce 1969 a přečkal následnou vlnu zákazů a omezování, se tak stal Čtyřlístek “neperiodické periodikum”, jenž vychází od roku 1969 nepřetržitě až dodnes.” (KORÍNEK, P. *Signály z neznáma: český komiks 1922-2012*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012, s. 25)

výpovednú hodnotu, ak by sme sa mali sústrediť len na postavu Golema a jeho vizuálne spracovanie, je znázornený ako hlinená socha bez ľudských črt s veľkým otvorom na hlave, ktorý slúži na vloženie šému.

Posledným autorom, ktorý stvárnil postavu Golema v komikse, je **Kája Saudek**.³² Autor postavu Golema zasadil do dejovej línie známej hlavnej postavy *Honza Hrom*, ako jeho najvýznamnejšieho protivníka. Divoký dej komiksu bol charakteristický decentnou erotikou, slovnými hračkami a humorom (viď prílohy). Precitnutie Golema nastáva vďaka sochárovi, ktorý ho nachádza ukrytého v dutine steny sochárskeho ateliéru. Autora pri kresbe podľa Pavla Kořínka inšpiroval film *Císařův pekař a pekařův císař*.³³

Jemne erotická kresba Golema od Káji Saudka sa mihla aj vo filme **Oldřicha Lipského** „*Čtyři vraždy stačí, drahoušku*“ (1970), kde jedna z postav drží komiks s nápisom Golem a obrázkom hlineného monštra držiaceho dve polonahé ženy.

4.2.2 Komiks pre deti

Napriek tomu, že si uvedomujem, že označenie “komiks pre deti” nie je správne, rovnaký problém nastáva aj pri označení literatúry pre deti. ³⁴

Pre moju prácu je však dôležité rozdelenie príbehov, ktoré boli vhodné a mravoučné pre “deti” na rozdiel od príbehov, ktoré mali ľahko erotický nádych. Preto som sa rozhodla, i keď možno nie úplne správne, použiť jasné a zrozumiteľné označenie.

Len dva razy vyšiel “detský” komiks s postavou Golema vo vydavateľstve **Čtyřlístek**. V roku 2002 vyšiel v čísle 329 príbeh s názvom: *Golem jde s námi!* od autorov Jozefa a Hany **Lamkových**. Postava Golema je tam prvý krát zasadená do vtedajšieho prostredia, nevšedný motív použitia postavy z povesti zo 16.storočia som sa rozhodla v krátkosti priblížiť. Celý príbeh sa odohráva v meste Třeskopsky, kde chce bohatý podnikateľ postaviť moderný hotel, v dôsledku čoho musia zbúrať viacero domov (medzi nimi aj dom hlavnej postavy, pána

³² Kája Saudek (1935-2015)- od r. 1968 grafik časopisu *Pop Music Expres*

³³ „...I Saudkův golem má redukovanou hlavu bez krku a take v jeho podání je prezentován jako bytost, která se vymkla racionální kontrole o ohrožuje své okolí.” (KORŮNEK, P. *Signály z neznáma: český komiks 1922-2012*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012, s. 284)

³⁴ „Příhodnější by byl možná výraz “všeobecný” nebo “univerzální” komiks. Zmíněné příběhy si totiž vychutnávají dospělí stejně jako děti, a spíše než domnělý recipient o nich hovoří jejich kvalita.”(DIESING, H. *Český komiks 01. poloviny 20. století*. Praha: Verzone, 2011, s.43)

Čtyřlístka). Golem v komikse vystupuje ako záchranca zlej situácie s bývaním hlavnej postavy. Po zvrate nešťastných udalostí sa pán Čtyřlístek ocitá v náhradnom ubytovaní v centre Prahy, konkrétne v dome s názvom Zlatý lev. Tu na pôde starého domu nachádza Golema, ako oživovací prvok mu posluží Fifinčina pralinka. Oživený Golem s Čtyřlístkom sa vracajú do mesta Třeskopsky, kde na Fifinčin rozkaz Golem zničí stavebné stroje, vyhodí radného mesta z okna, vyhlíbi jamu pre mestský vodovod a postaví Čtyřlístkovi nový dom. Na záver príbehu ľudia prosia Golema, aby sa stal ich novým starostom, Golem však odmieta so slovami, že patrí do pražských povestí. Golem sa vracia do Prahy pod dosky na pôdu na 300 ročný spánok. Ide o nové prevedenie postavy Golema, kde nastáva úplný odklon od pôvodnej legendy. Postava Golema má v komikse dar reči a nie je nemotorná, stretáva sa s problémami súčasnosti a rieši krivdy mestských ľudí. Príbeh sa nekončí tragicky ako je zvykom v rôznych prevedeniach tejto povesti, práve naopak. Golem zo scény odchádza sám a ide "len" spať s prísľubom, že sa o 300 rokov vráti.

Na záver by som rada spomenula jedno dielo, ktoré má taký presah, že zaradenie by bolo takmer nemožné. Je primárne určené na vzdelávanie detí, avšak je potreba pri tom účasť dospelých a súčasne ide o knihu s prvkami komiksu. Spomínané dielo má na svedomí **Marek Toman** a nesie názov "*Můj Golem*". Vyšlo v roku 2009 pod záštitou projektu: Podpora súžitia väčšiny s menšinami. ³⁵

Historická povesť z Prahy zo 16.storočia je doplnená o otázky spolužitia s druhými ľuďmi v komunite i mimo nej. Ústredným motívom je síce povesť o vytvorení homunkula rabbim Löwom, ale doplnená je motívom lásky a nenávisťi (kresťania a židia), ktorí žijú vedľa seba. Komiksovú podobu pre dielo vytvorila ilustrátorka **Hana Puchová**.

4.3 Comics

Postava Golema prekročila v žánri komiks/comics aj hranice Československa a dostala sa až na "Západ" do USA, kde je dodnes veľmi obľúbená a často využívaná.

³⁵ primárne uplatnenie knihy: „Kniha vychází s přispěním Mezinárodního visehradského fondu česky, polsky a maďarsky a je součástí projektu na podporu soužití většin s menšinami. Na základě příběhu Mého Golema probíhají vystoupení pro děti ve školách, v knihovnách a v kulturních střediscích v České republice, v Maďarsku, v Polsku a na Slovensku“. (www.argo.cz)

Najpopulárnejším zdrojom superhrdinov pre americký comics a fantasy filmy sú Marvel superhrdinovia z *Marvel Entertainment* so superhrdinami ako napríklad Spider-Man, X-Men či Avengers a *DC comics* (“World’s Greatest Super Heroes”) s hrdinami Superman či Batman. Samostatné zastúpenie tu má aj postava Golema, a to hneď v štyroch prevedeniach: *Golem*, *Golem Goldstein*, *Judiah Golem* a *Golem II*. Jedna z postáv Golema sa po prvý krát v americkom comicse objavila v sérii “*Divoké príbehy*” (“*Strange Tales*”) v roku 1974. Vizuál postavy bol vytvorený dvoma ilustrátormi, a to Lenom Weinom a Johnom Buscemanom. Neskôr sa Golem s pravidelnosťou vyskytoval aj v ďalších príbehoch napr. “*Marvel Two-in-One*” (1975), “*The Hood*” (2002), “*Nick Fury’s Howling Commandos*” (2006) a iné.

Každý Marvel superhrdina má na stránke vytvorený určitý medailónik, kde je v krátkosti vysvetlená charakteristika, história a detaily vzniku postavy. Vznik postavy Golema je často jednotný - Rabbi Jehuda ben Bezalel vytvoril Golema v 16. storočí v Prahe (ak ide o hlinenú oživenú hmotu). Často sa pri rabbim vyskytuje meno Abrahama Adamsona, ktorý Golema zanimizoval v comicse. Štyri postavy Golema v comicse sú:

“*GOLEM* ” ako magický, hebrejský výtvar, pozemská bytosť: „The Golem was approximately seven feet tall and carved out of stone. He possessed superhuman strength and durability, the extent of which varied with the strengths of his connection to those for whom he felt love. At his weakest, he was only slightly stronger than man, but at his peak, he could trade blows with the Thing (Class 90). In addition, where he was at his peak, the word "EMETH" (meaning truth) would glow on his forehead. According to legend, if the "E" were erased, to spell "METH" (meaning death), he would collapse, leaving an inert husk. Apparently, another Golem could than be created.” ³⁶

“*GOLEM GOLDSTEIN*” reálnym menom Jacob Goldstein je poľský občan a ľudský mutant. Ako premenená postava Golem má chrániť ľudí, hlavne pred nacistami a ako človek Jacob je vedec. Ako postava v comicse má takúto charakteristiku: „Jacob Goldstein was a normal human who could transform into a Golem-like creature. The Golem was a tall, hulky humanoid of 3 meters height. His skin was hard as stone, giving him a good degree of

³⁶ <http://www.marvunapp.com/Appendix/golem1.htm>

invulnerability, for example, to bullets. His strength was greater than Captain America's but less than Namor's (probably Class 25). In the Golem form, his voice changes. ³⁷

“JUDIAH GOLEM” vystupuje ako inšpektor so zvláštnym nadaním. Ide tiež o ľudského mutanta, ktorý pri práci využíva magické praktiky. Má veľmi dobré vzťahy s “najvyššími ľuďmi” a členmi vlády. Vďaka týmto známotiam má veľmi dobrý prístup k informáciám. Keďže sa objavil v čísle “*Tomb of Dracula III # 4*” (rok 1991) je jeho úhlavným a jediným nepriateľom postava Dracula: „Judiah Golem has low level psychic powers, including an affinity for magical forces, some degree of clairvoyance, and perhaps a degree of pre- and postcognition. He wears some sort of gem chained to his wrist, which glows when he uses it to focus his energies. He can enter a trance-like state, in which he appears to be in a candle-lit room, where he approaches a large gem within a sculpture. From this gem he is able to ascertain information to a greater degree. His accuracy in predicting events or locating the perpetrator of past events is approximately 87%.” ³⁸

“GOLEM (HOOD FOE)” skutočné meno postavy je Dennis Golembuski a je to človek pôsobiaci v New Yorku, má ženu a deti. Prvý krát bola postava uverejnená v roku 2002 v “*The Hood #2*”: „The Golem apparently possesses no powers beyond those of a normal man his age.” ³⁹

Postava Golema sa často využíva aj v novších, grafických prevedeniach a to v grafických novelách, napríklad:

„*The Golem's eye*“ z trilógie Bartimaeus od autora **Jonathana Strouda** (2004) patrí ku grafickým novelám pre deti. Ide o alternatívnu históriu s temnou mágiou a fantáziou. Golem tu vystupuje ako jedna z postáv a je spájaný s Prahou.

Gotická fantasy novela od **Chrisa Kenta** „*Golem*“ (2013). Dej je zasadený do obdobia roku 1897. Hlavným hrdinom príbehu je neúspešný kúzelník, ktorý sa „topí“ v dlhoch. Jeho

³⁷ <http://www.marvunapp.com/Appendix3/golemgoldstein.htm>

³⁸ Inspector JUDIAH GOLEM (online) 11/02/02 Marvel Characters, Inc. Dostupné z: <http://www.marvunapp.com/Appendix/golemjud.htm>

³⁹ The Golem (online) 08/23/05 Marvel Characters, Inc. Dostupné z: <http://www.marvunapp.com/Appendix3/golemhood.htm>

šťastie sa zmení, keď zdedí celý aparát po iluzionistovi Robinsovi, ktorého súčasťou je aj hlinený Golem.⁴⁰

„Poznám ho ako postavu z komixov (ako decko si pamätám, že som ho prvý krát zaregistrovala v Káčerovi Donaldovi). Myslím, že bola j v nejakom diely *The Simpsons*. Inak sme sa o ňom učili aj v škole, myslím, že tú postavu pozná každý.” (žena, 25r.)

4.4 Postava Golema v divadle

„Dovolte, bych suše předpokládal, Golema že všichni znáte tu...”

(*W&V: Píseň strašlivá o Golemovi*)

Divadelné hry uvádzam v chronologickom poradí.

Divadelná hra *Halperna Leivicka* s ilustráciami Golema od **J.Tofela**, ktorý vytvoril postavu o niečo realistickejšiu ako jeho predchodcovia.⁴¹,⁴²

Najznámejšia česká divadelná hra “*Golem*” podľa trojice autorov **Jiří Voskovec**, **Jan Werich** a **Jaroslav Ježek** mala premiéru v roku 1931 v Osvobodzeném divadle v paláci U Nováků. Táto inscenácia je vnímaná ako prelomové dielo, často je preberaná a obmieňaná inými divadlami (napr. inscenácia Golem v Městském divadle v Mostě). Inšpiráciou pre autorov bolo dielo Paula Wegenera a poviedka E. E. Kischera “*Golem na stopě*” (Der Golem auf der Spur).⁴³

⁴⁰„Included in the equipment is the titular Golem, a clay statue which Larmon reanimates using Robinski’s notes, hoping to employ it in a dazzling new magic act that will turn the tables on his adversaries.” Golem: Graphic novel(online) Shelfabuse 2006-2013. Dostupné z: <http://www.shelfabuse.com>

⁴¹ „...v jehož golemovi se mísí dětská naivita a nechápavost spolu s neuvědomělou silou a divokostí” (POJAR, Miloš. *Golem v náboženství, vědě a umění: sborník přednášek ze semináře konaného 9. října 2002 ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze*. Praha: Židovské muzeum, 2003, s.93)

⁴² „Leivickovo drama bylo poprvé uvedeno 1925 v hebrejské verzi v divadle Habima v Moskvě a pak na mnoha místech Evropy, Palestiny a Spojených států.” (Srovnej Bilski, Emily D.: *The Art of the Golem*, s.61 IN: POJAR:2003)

⁴³ „Voskovcovu a Werichovu Golemovi se stejně jako jeho předchůdci z Wegenerových filmů dostalo jisté schopnosti cítit a poznávat. Zpočátku jde o schopnost psi, kdy golem ke všemu čuchá a ostatní na něj volají jako na psa, ale nakonec se začne chovat zcela lidsky a jako císařův druh v pitkách utápí neopětovanou lásku ve víně. Posledním potvrzením Golemova přerodu a polidštění je, že si osvojí smysl pro humor, dvorskou rozšafnost a na rozdíl od židovské tradice i značnou výmluvnost.”(SCHONBERG, M. 1992, s.150-151)

Samotný dej je zložený hlavne z piesni, pričom najznámejšia je „*Píseň o Golemovi*“. Výpravu filmu (kostýmy, plagáty, program) vytvoril architekt František Zelenka. Jeho prevedenie Golema vychádza z karikatúrnej prebranej podoby vo Wegenerovom filme. ⁴⁴

Golem má v hre hlavne komickú funkciu a už v tej dobe, je úplne „de-judaizovaný“. ⁴⁵

Golem v hre predstavoval únik zo zložitého sveta do sveta rozprávky. Ján Werich je vďaka divadelnému predstaveniu Golem a filmu *Císařův pekař a pekařův císař* navždy v povedomí ľudí spojený s postavou Golema, aj vďaka dotazníkom je zrejme, že spomínaný film sa bežne neoznačí inak ako „Werichov“ alebo postava Golema nie je iná ako „ten Werichov golem“. Navzdory tomu, že divadelný a filmový herec má za sebou množstvo iných predstavení a filmov, ľudia si ho jednoznačne spájajú s hlineným homunkulom.

V roku 1962 vytvoril Steiner - Prag (tvorca ilustrácií v knihe G.Meyrinka) scénickú výpravu a kostýmy k opere *Eugena d'Aberta* „*Der Golem*“. ⁴⁶

Povešť o Golemovi sa dostala aj za hranice, a to do Ameriky vďaka československo – americkému divadlu *MARIONET*. Vit Horejs vytvoril bábkové divadlo inšpirované povest'ou o oživení hmoty, konkrétne Claya a Wooda. Tieto postavy prišli k životu podobným spôsobom, ako kedysi Golem v historickej Prahe. Hra mala oficiálnu premiéru v Amerike v roku 1997, posledný dátum predstavenia je rok 2011. Divadlo s predstavením často cestovalo a zúčastňovalo sa rôznych festivalov, napr. Festival Contemporary Dance in Bytom v Poľsku (1996). Podľa dostupných údajov som nenašla novší termín predstavenia ako z roku 2011.

Muzikálovým prevedením je hra „*Golem*“ z pražského divadla Hybernia (2006). Autorom scenára bol *Filip Renč* a hudbu zložil *Karel Svoboda*, obaja tvrdia že išlo najrýchlejšie vytvorené dielo hodné zápisu do Guinnessovej knihy rekordov. ⁴⁷

⁴⁴ „Herec Václav Trégl byl oblečen do vycpaného oděvu z hrubé pytloviny, v pasu převázán silným lanem, na ruku hrubé rukavice a na nohou plstěné válenky, po scene se pohyboval nemotornými pohyby. V podstatě komický character postavy zdůrazňoval do stran vyčesaný účes, hladce oholená tvář a dětský bezelstný výraz ve tváři jeho představitele.“(POJAR, M. Golem v náboženství, vědě a umění: sborník přednášek ze semináře konaného 9. října 2002 ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze. Praha: Židovské muzeum, 2003, s. 95)

⁴⁵ „Golema pojali V & W jako mechanického sluhu, který poslouží každému, kdo jej oživí, a tak setřeli židovskou konotaci postavy. Tradiční postava golemovské legendy a literatury o přátelských zvazcích Rudolfa II. a pražských Židů, Rabi Löw, v revui sice nevystupuje, ale příležitostně se o něm hovoří“ (SCHONBERG, M. 1992, s.150)

⁴⁶ Eugen Dalbert- Der Golem @2015 All Music. Dostupné z: <http://www.allmusic.com/album/eugen-dalbert-der-golem-mw0002060240>

Tvorcovia muzikálu chceli dej vytvoriť tak, ako tu ešte nebol s odkazom ku povesti. V muzikáli dominuje prvok osudovej lásky, tento krát židovskej dievčiny a kresťanského chlapca, ktorým však osud nepraje. Láska je prítomná aj v postave Golema, inak väčšinou znázorneného ako hlinenej postavy bez schopnosti lásky a citu (paralela s Wegenerovým filmom).

Posledným prevedením v českom prostredí je divadelná udalosť “*Golem*” od zoskupenia *Tygr v Tísni* (2013). Bližšie som dielo popísala v kapitole: Mystická postava Golema, predstavy o Golemovi ovplyvnené dielom Gustava Meyrinka (viď kapitola 3.2). V prílohe prikladám brožúru a zobrazenie Golema ako ho uvádzajú tvorcovia.

Inšpiráciu vyššie uvedeným dielom má aj asi najsúčasnějšíe prevedenie hry o Golemovi (premiéra v roku 2014). Predstavenie má názov “*GOLEM*” a premiéru mala v Městském divadle v Mostě pod réžiou *Zbyňka Srba*. Pôvodné prevedenie z roku 1931 prerobil autor na hudobnú revue a využil o niečo modernejšiu techniku, postavu Golema počas predstavenia premietajú na plátno za javiskom.

Asi najpopulárnejším využitím postavy Golema v divadle je “*Show Golem*” od *Young Vic production* (2014). Svedčí o tom množstvo internetových odkazov na rôzne zdroje. Réžisérka Suzanne Andrade vytvorila predstavenie, ktorému dominuje surrealizmus a súčasne neresti. Golem zosobňuje všetky novodobé závislosti moderného človeka na televízií, apple technológiách a podobne.⁴⁵

Hra poukazuje najmä na homogenizáciu spoločností zapríčinenú snahou dosiahnuť to, čo majú všetci, a čo je teda “správne” – všeobecná popularita značky Apple. Show je možné vidieť napr. v London Theatre.

47Muzikal golem otevre divadlo hybernia(online) @2015 Borgis a.s. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/kultura/101951-muzikal-golem-otevre-divadlo-hybernia.html>

45 “The golem – initially a large, lovable, naked lunk – appears only in projected form. The human protagonists are played by the company of five (Esme Appleton, Rose Robinson, Shamira Turner, Will Close and Lillian Henley, the last two somehow also nipping in and out of the action to play drums and piano). Such is the finesse of the operation, though, that it’s as if flesh-and-blood characters are part and parcel of a two-dimensional urban landscape, while the animations are so detailed and tightly synchronised, they could be pushing out of the screen.” Culture theatre-reviews (online) @Telegraph Media group limited 2015. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/culture/theatre/theatre-reviews/11290061/Golem-Young-Vic-review-groundbreaking-with-strokes-of-genius.html>

Posledným prepojením Golema s divadlom nebude hra, ako tomu bolo u vyššie uvedených, ale meno. Profesionálna židovská divadelná spoločnosť si v roku 2005 dala názov *Golem*. Založená bola v Maďarsku Andrásom Burgulom a existuje dodnes. Meno Golem si vybrali z dvoch dôvodov: Golem ako nositeľ tisícročnej židovskej tradície a kultúry – s jadrom a rozšírením tohto pojmu v Európe, Maďarsku a Budapešti. Snahou zoskupenia, ktoré nemá žiadnych stálych členov, je reprezentácia hodnôt židovskej kultúry.

4.5 Postava Golema v počítačových hrách

„...a vlastne je ešte v niektorých počítačových hrách postavička golema, väčšinou ide o nejakú kamennú veľkú silnú nemotornú bytosť- počítačové hry od firmy Supercell.” (M, 35r.)

Golem ako nepriateľská postava, ktorú treba zničiť, vystupuje skoro vo všetkých RPG hrách (role playing game - “hry na hrdinov”). Hra je charakteristická výberom, resp. vytvorením si hrdinu od vizuálnej stránky až po povahu a vlastnosti. Takto vytvorená postava postupom času a víťazstvami naberá na sile a moci a tým sa zdokonaľuje. V hrách ako napríklad: World of Gothic, The Witcher, Prince of Persia, Dark Souls, Dragon Age, Dragon Dogma, World of Warcraft. V hrách MMORPG (Mass multiplayer online-“online, milióny hráčov po svete”) sú hráči, ktorí hrajú v jednej hre v jednom čase. Postava Golema vystupuje väčšinou ako NPC (non playable character), teda postava, za ktorú sa nedá hrať priamo, bojuje sa proti nej. Je veľmi málo ľudí ktorí, by hrávali počítačové hry a nikdy sa s postavou Golema v akejkoľvek podobe nestretli. Tento humanoid je vo väčšine hier oživený určitým magickým úkonom, materiály, z ktorých je však zložený sú rôzne (kameň, hlina, železo, zlato a iné.). Vo video hrách býva Golem často veľkou príšerou z kameňa alebo hlíny. Svojou nešikovnosťou spôsobuje veľa škôd (paralela s legendou).

Väčšina hier priznáva námet prostredníctvom povesti z Prahy a Rabi Löwom, je tu ale aj pár takých, ktoré postavu homunkula situovali do iného prostredia. ⁴⁹

⁴⁹ Úryvok z Golem Mythos podľa Giant Bomb: „The first appearance of a "golem" was in an epic poem of the Hellenistic period. Talos -the name of the creature- was a gigantic creature in the shape of a warrior, created by the Greek god of blacksmithing Hephaestus to guard the island of Crete from pirates. Talos consisted entirely of metallic parts. The main difference with the Greek and the Jewish version of the golem is that in Jewish mythology its creation has certain supernatural elements to it (prayers, rituals, etc..) while in the Greek version its a completely mechanic creature.”Golem. Giantbomb @2015 CBC Interactive Inc. Dostupné z: <http://www.giantbomb.com/golem>

Azda najznámejšou postavou, aspoň podľa informátorov, je Golem z hry *“Heroes of might and magic”*. Konkrétne ide o *“Cold Golema”*- neutrálnu bytosť z Golemovských tovární, vysokej továrenskej hodnoty, oživenej pomocou mágie. Ich charakteristika je, že sú dosť pomalí, no takmer nezničiteľní (ďalšími postavami z Golemovských tovární sú Stone Golem, Diamond Golem a Iron Golem).

Ako som už spomínala, mýtická postava Golema s rôznymi obmenami vystupuje vo väčšine hier, ktoré sú v súčasnosti hrané nadšencami video hier, konkrétne RPG hry (“hry na hrdinov”). Stránka Giant Bomb udáva až 125 hier, kde Golem vystupuje. Toto číslo dokazujú aj tvrdenia mojich respondentov:

„Každý kto “drti” hry Golema pozná, je skoro vo všetkých RPG hrách!” (muž, 25rokov)

„Väčšina charakterových postáv v hrách ktoré popisujú Golema sú väčšinou niečo veľké a pôvodne živého charakteru. Čomu ľudia potom pomocou mágie dajú život.”(muž, 25rokov)

„, mimo iné poznám golema aj z počítačovej hry Diablo 2.” (muž, 28r.)

Dalo by sa povedať, že ak by som v práci mala vyčleniť tézu, ktoré pohlavie (z mladých ľudí) pozná Golema vďaka počítačovým hrám, išlo by určite o mužov.

Pokémon *“Golem”* je jedným z prevedení novodobého Golema v počítačových hrách (a seriáloch pre deti). Golem je tu megaton napoly žena a napoly muž. Je robustný, zložený z kameňov hnedej farby. Na nohách a rukách má pazúry. Medzi jeho špeciálne schopnosti patrí pieskový závan, ťažko zničiteľná kamenná hlava a robustné telo (viď prílohy). 50

4.6 Postava Golema vo vizuálnom umení

V podkapitole Postava Golema v umení sa budem snažiť priblížiť prenesenie symbolu pôvodnej povesti do prostredia, kde dominuje jej vizuálna stránka. Doposiaľ ste si mohli v mojej práci všimnúť, že postava homunkula sa dostala takmer do všetkých odvetví kultúry a vytvorila si tam silné zázemie. V mojich silách a priestore tejto práce nie je snaha nájsť všetky diela a všetky maľby, v ktorých sa Golem objavil, skôr sa snažím priblížiť záujemcom

50 wiki. Pokemon CC-BY-SA. Dostupné z: <http://pokemon.wikia.com/wiki/Golem>

Za všetky cenné informácie ohľadom počítačových hier by som sa chcela poďakovať nadšencovi pre RPG hry Milanovi Michalíkovi a za odborné informácie Jozefovi Vančovi (Quality assurance) z Pixel Federation.

o túto tému, kam je možné posunúť pôvodné povesti a aký nový obraz môžu ponúknuť. Táto kapitola je pre mňa veľmi obtiažna, umenie samo o sebe je veľmi ťažko uchopiteľná téma, nie sú presne definované hranice, čo môžeme ešte vnímať ako umenie a čo už nie. O to ťažšie je, ak máme tému tak abstraktnú, ako je prevedenie Golema. Ak by sme sa sústredili napríklad na vyhľadávanie prostredníctvom google vyhľadávača, ponúkne nám množstvo odkazov na rôzne vizuálne prevedenia, či už od známych autorov, alebo menej známych blogov s výtvarnými postavami homunkula. Pre tieto dôvody som sa rozhodla v práci uviesť len niekoľko príkladov, ktoré podľa môjho názoru stoja za zmienku, tak ako to bolo aj v podkapitole "Literatúra".

Výtvarnú podobu dostal Golem v českom prostredí až začiatkom 20. storočia. Toto obdobie bolo charakteristické zvýšeným záujmom o nové technológie, nové usporiadanie sveta a vplyvu ideologických mýtov. Hlavným smerom, ktorý rozšíril umelecké prevedenie golema, bol surrealizmus (v 30. a 40. rokoch) a obdobie technologických výtvarných výdobytkov (2. polovica 20. storočia).⁵¹

S postavou Golema sa v umení môžeme stretnúť ako vyobrazenie pudových, iracionálnych aspektov ľudského povedomia, autoportrétom či pri vyjadrení morálnych otázok (vo vzťahu k vývoju genetických novín). Najstaršou podobou Golema, je ilustrácia od **Mikoláša Aleša** v diele Aloisa Jiráka (1899). Medzi ďalších umelcov znázorňujúcich Golem patrí **Jiří Trnka** (neskoršie vydanie *Starých pověstí českých*) a **Friedrich Feigl** (pražské Sippurim- *Die goldene Gasse*).

Názornou ukážkou rozšírenia golemovskej témy za hranice Československa je nedávna výstava v *Museum of Art* v Los Angeles (LACMA). V roku 2013 tam prebiehala výstava s názvom "*The modern Golem*", ktorá zastrešovala rôzne kultúrne a žánrové prevedenia postavy homunkula (Meyrink, Wegener, Marvel comics a iné). Umelcom, ktorý zastrešoval vizuálne prevedenie postavy bol **David Musgrave**. Jeho koláže vytvárali pomocou širokých a úzkych rovnobežiek trojrozmerné papierové postavy Golema. Okrem vizuálu autor poukázal

⁵¹ „Proces mystického stvoření může být pro umělce způsobem, jak vyjádřit své zaujetí stvořením světa, resp. vztahem člověka a Boha. Magický akt stvoření se může stát pro umělce metaforou samotné umělecké tvořivosti, jeho vlastního úsilí přetvářet surový materiál v dílo, nadané vlastní životností a významem.“ (PAŘÍK, A., 2003, s.88 IN POJAR, Miloš. *Golem v náboženství, vědě a umění: sborník přednášek ze semináře konaného 9. října 2002 ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze.*)

na asociáciu medzi neživým papierom a následným 3D (oživeným) zobrazením pomocou jeho rúk. 52

Menej známa je abstraktná socha americkej umelkyne s českým pôvodom **Pearl Amsel**, nachádzajúca sa v Starom Měste v záhradkách vo vnútrobloku jedného zo Židovských múzeí. 53

Ide o abstraktnú sochu, ktorú je možné vidieť len cez okienko múzea. Na umelcov znázorňujúcich vo svojich maľbách ma upozornilo aj niekoľko respondentov napr. „*golema poznám aj prostredníctvom malieb Mikoláša Aleša.*” (žena, 31r.) alebo „*ilustrácie od Ilony Polanski.*” (žena, 18r.),

„*myslím, že jsem ho poprvé viděl jako malovaný obrázek v nějakém kalendáři.*” (muž, 27r.)

Postava Golema je stálym námetom viacerých umelcov pri výrobe figurín, sviečok, svietnikov, sošiek a tričiek. Nájďme ich napríklad v stánkoch pozdĺž celej ulice spájajúcej Staronovú synagógu so starým židovským cintorínom.

52 názorná ukážka z výstavy napr. : <http://unframed.lacma.org/2013/09/19/the-modern-golem/>

53 Adresa :, Staré Město - Josefov; v ul. U Staré školy na dvorku Židovského muzea stojí téměř 500 kg vážící bronzov.“ Pamatky. Další zajímavá místa. Pomníky a sochy. Praha. Dostupné z: <http://kiosky.praguewelcome.cz/cs/pamatky/pamatky/dalsi-zajimava-mista/pomniky-a-sochy/>

5. SYMBOL GOLEMA AKO MARKETINGOVÝ NÁSTROJ

5.1 Golem ako značka – Branding

5.1.1 Značka (Brand)

Pojmom značka označíme meno, termín, dizajn, symbol, niečo čo definuje produkt a odlišuje ho od iných. Charakteristické prvky, vďaka ktorým na prvý pohľad či počutie vieme, o ktorý produkt/firmu ide (nahryznuté biele jablko–firma apple, charakteristická ružová a oranžová farba pre mobilných operátorov Orange a T-mobile a množstvo iných). Značky sú používané v obchode, marketingu a reklame. V nasledujúcej tabuľke, v ktorej som sa inšpirovala dielom *Alina Wheelera „Designing Brand Identity“*, by som rada uplatnila prvky, ktoré obsahujú značky na postave Golema a tým dokázala, že v dnešnej dobe sa dá o Golemovi hovoriť ako o „značke“.

JEDNOTLIVÉ PRVKY	ICH VYSVETLENIE	GOLEM AKO ZNAČKA
1. meno	Identifikácia produktu, služby, firmy	Golem, U Golema
2. logo	Vizuálna značka	Väčšinou ide o samotný názov „Golem“. Niekedy je doplnený vizuálnom postavou.
3. slogan	Charakteristický slogan (popisok, veta, úryvok z filmu, knihy alebo pesničky)	napr. „Golem se rozzuřil a začal ničit vše, co mu stálo v cestě, veškerý rabiho majetek...” (slogan reštaurácie U Golema)

4. grafika	Grafická úprava značky, loga, firmy	Väčšinou sa využíva vizuál z filmu Císařův pekař a Pekařův císař.
5. tvary	Charakteristické tvary vizuálu	Golem vždy vystupuje po vizuálnej stránke ako silný, robustný, socha, hnedej farby, s jednoduchými očami a otvorom na hlave. Často sa uplatňuje vizuál Golema z filmu Císařův pekař a Pekařův císař.
6. farba	Charakteristické farby, vyskytujú na všetkých predmetoch firmy	Hnedá farba, farba kameňa alebo hliny. Niekedy sú prítomné aj železné „záplaty“.
7. pohyby	Charakteristické pohyby	Pomalé pohyby, nemotorné, neisté.

Meno značky môže vzniknúť viacerými spôsobmi, firmy, kapely, zariadenia a súkromné osoby ktoré si privlastnili názov „Golem“ využili podľa môjho názoru dva spôsoby:

PERSONIFIKÁCIA	Značky si osvoja svoj názov na základe mýtov alebo iných príbehov	reštaurácie, penzióny súkromné osoby, zdravotné potreby, názvy hier, názvy hudobných skupín
EVOKATÍVNE	Meno značky vyvoláva relatívne živý obraz. Evokuje u zákazníkov	Posilňovňa, zámočníctvo

obraz, určité vlastnosti.

-> symbol sily a
nezlomnosti

Identita, vizuálna stránka značky by mala odrážať vkus a myšlienku majiteľa: To čo chce majiteľ odkázať svojim zákazníkom. Je všeobecne známe, že ak má značka dobré meno a povest', môže prilákať zákazníkov. Určité meno, resp. vlastnosti, by sme našli aj v prepojení s povest'ou a postavou Golema. Veľmi prínosné a trefné mi príde označenie posilňovne názvom Golem. Úspešnému prepojeniu silného a svalnatého homunkula a miesta pre vytváranie svalov svedčia aj odpovede mojich respondentov. Mladí ľudia (14 - 35 rokov) z môjho prieskumu, často nepoznali povest' ani nevideli filmy či iné diela. Jediné prepojenie poznali vďaka spomínanej sieti posilňovní a jej vizuálu až 25 respondentov zo 116 (viď tabuľka v podkapitole 6.4). Nielen v Bratislave je známa posilňovňa Golem, jedna sa nachádza aj v Českej republike, konkrétne v Kutnej Hore, nepodarilo sa mi nájsť, či nejaké podobné zariadenie nesie tento názov aj v zahraničí.

Okrem posilňovní si meno homunkula privlastnilo aj viacero *občerstvovacích zariadení* v Českej a Slovenskej republike napr.: reštaurácia Golem v Prahe, Golem Gambrinus klub v Zlíne, Svitave, Děčíne, Šali a iné. Názov Golem, ako som zistila, je pre penzióny a pohostinstvá veľmi obľúbený, vyskytuje sa takmer v každom meste. Niektoré zariadenia legendu o Golemovi začlenili do prezentácie svojho podniku, vyskytuje sa na úvodných stránkach na internete, napr. pivovaru „Golem“, ktorý vyrába vlastné pivo s názvom Golem,⁵⁴ alebo penzión „u Golema“ v Blansku.⁵⁵ V pražskej kóšer reštaurácii “King Solomon“ je postava golema prítomná ako reklama charakteristických znakov židovstva. ⁵⁶

Veľmi známym využitím symbolu a názvu „Golem“ je tiež *hudobnými skupinami*. Veľmi veľa hudobných skupín naprieč žánrom a miestami vzniku, nesú tento názov. Je však len málo tých, ktoré svoj názor upevnili aj vizuálom postavy Golema: blues-rocková skupina “Golem“ z Českej republiky a “Stone Golem“. A len veľmi málo z nich nesie názov, vizuál

⁵⁴ Legenda @2015 Pivovar Golem- Made by Red Factory. Dostupné z: <http://www.pivovargolem.sk/legenda/>

⁵⁵ Legenda. Dostupné z: <http://www.ugolema.cz/legenda.php>

⁵⁶ viď fotografia v prílohách

a aj hudbu, viažucu sa k etniku z ktorého legenda pochádza *“rock-klezmer band New York city“*.

Golem si ako svoj znak/symbol vybrali aj ďalšie prevádzky a firmy ako napr.: firma na výrobu bezpečnostných dverí, art studio, pumpa, stránka režiséra „made-by-Golem“ či kateringová služba. V zozname sa nachádza množstvo firiem, ktoré majú určité prepojenie s vlastnosťami alebo charakterom postavy z dávnej legendy, no aj také, pri ktorých by sme prepojenie hľadali veľmi ťažko. Golem si však ako symbol vytvoril významné miesto v kultúre a v reklame. Rôzne zariadenia, ktoré mi uviedli respondenti v dotazníku: *„sieť posilovní-zobrazenie podobné tomu filmovému“ (muž, 27r.)* alebo *„kapela Golem speváka Petra Janů“ (žena, 42r.)*, *„tanečná skupina Golem“ (žena, 52r.)*, *„Golem na D1 vždy ho prevlákali podľa ročného obdobia“ (žena, 20r.)*, *„název štúdia, má podobu filmového Golema“ (muž, 40r.)*, *„posilovňu a názov príšernej správcovskej firmy s ktorou som sa súdil, aj ten majiteľ by si zaslúžil gulku do čela. Ale som pacifista!“ (muž, 35r.)*, *„nákladné auto má meno Golem“ (muž, 25r.)*, *logo restaurace v Praze dle filmu Císařův pekař a pekařův císař“ (žena, 27r.)*, *„V Košiciach je jeden podnik, nesúci jeho meno, kde pivo Golem aj varia. V chodbičke je veľký hlinený Golem so svietiacimi očami.“ (žena, 25r.)*

Postavu Golema, ako som už uviedla vyššie, si pre svoje zariadenia „nevypožičajú“ len české a slovenské firmy. Golema si do svojho názvu nevybrala len kapela ale aj hostely: *„v zahraničí je to celkom populárny symbol. Golema som zaregistrovala ako maskota rôznych hostelov, krčiem a podobne.“ (žena, 27r.)*

Pôvodná povesť zo 16. storočia týmto spôsobom získala o niekoľko storočí neskôr úplne nové a veľmi rozšírené využitie. Ako je už u povestí známe, postupom času sa odklonia od svojej pôvodnej funkcie a získajú novú, často úplne odlišnú. Práve mýtická postava oživená Rabbi Löwom to názorne dokazuje.

5.2 Turizmus

Jedným zo súčasných turistických lákadiel v mestách je vytváranie určitého prepojenia mesta s jeho povest'ami (legendami). Veľmi obľúbenými a často vyhľadávanými sú práve povesti s mystickou tematikou.⁵⁷

Cieľom je priblížiť návštevníkom mesto, jednotlivé miesta, ktoré sú pre povesti príznačné. Veľmi populárnym projektom založeným na podobnom princípe je stránka „filmovamista.cz“. Na tejto stránke si nadšenci filmu môžu vybrať z databázy českých a československých filmov a navštíviť presné miesta, kde prebiehalo natáčanie.⁵⁸

Jednej z takýchto komentovaných prehliadok na určitú tému som sa zúčastnila v rámci tohtoročného (2015) *Quadriennale* v Prahe, išlo o prehliadku Starého židovského mesta so zreteľom na legendu o Golemovi. Prehliadka bola veľmi populárna a z pôvodných pár desiatok nás prechádzalo Starým mestom skoro stovka.

Dalo by sa povedať, že ešte efektívnejším marketingovým nástrojom na podporu turizmu v určitých mestách je vytvorenie aplikácií, ktoré slúžia ako „hra“ na hľadanie pokladu/výhry. Protihráčmi sú Vám niekedy ďalší užívatelia hrajúci v tom istom čase, alebo len správne zodpovedané otázky, ktoré sú aplikáciou dané napr. formou „*City Quest*“. Vo svete sú tieto aplikácie veľmi populárne, viažu sa najmä k filmovým miestam, kde bol film natáčaný. Týmito aplikáciami sú napr. „Dexter & chaney“ (seriál Dexter) alebo „Chasing Salander“ (kniha/film Stiega Larssona „Dievča s tetovaním draka“). Tvorcovia týchto máp a aplikácií zistili obrovský dopyt pre tieto služby a zároveň miestam, kde sa filmy nahrávajú, sa každým rokom zvýši turizmus. Pre modernú dobu, v ktorej azda každý využíva niektorú z aplikácií od Apple store alebo Google market je IT turizmus v podobe on-line sprievodcov a aplikácií jednoznačne krok správnym smerom. Prepojením týchto inovácií s niečím mysterióznym, čo

⁵⁷ „Dracula tourism as well as tourism in general is an important field for research especially from a cultural point of view. What I find interesting in researching tourism from a cultural study point of view is the fact that tourism functions as a promotional and marketing tool for countries, local actors and travel agencies to promote and market their destinations. It is interesting to see what kinds of cultural and historical aspects are promoted and highlighted and what is perhaps left out. Depending on the point of view, tourism can be seen as a preserving, a developing or a threatening force regarding cultural traditions. Tourism has an important economic, cultural and sociological impact in the world and is also therefore an interesting field of research.” (HOVI, 2014, s.16)

⁵⁸ konkrétny odkaz na link viažuci sa k filmu Císařův pekař a Pekařův císař. Filmova místa 2006-2015. BY-NC-SA Dostupné z:

<http://www.filmovamista.cz/vyhledavani?q=c%C3%ADsa%C5%99%C5%AFv+peka%C5%99+peka%C5%99%C5%AFv+c%C3%ADsa%C5%99>

ponúkajú práve povesti, sa nám vytvára zaujímavé prepojenie medzi urbánnymi povestami z minulých storočí so súčasťou modernou technológiou.

Suvenírové figúrky sú taktiež jednou z foriem turizmu (upomienkový predmet), najmä tie v okolí Jozefova, uvádzala väčšina mojich respondentov. Často sa vyskytovali odpovede, kedy respondenti figúrku Golema dostali ako darček od známych z dovolenky, prípadne sami kúpili figúrku v niektorej zo synagóg ktoré navštívili: „v židovskej synagóge v Třebíči predávajú sošku, kúpil som mame na narodky.“ (muž, 37 r.). Golem sa ako lákadlo vyskytuje aj v turistických sprievodcoch: „v turistických brožúrach propagujúcich Jozefov a na suveníroch“ (žena, 31 r.), „...z internetových prívodcú po Praze pro cizince.“ (žena, 25r.)

6. PRÍČINY ROZŠÍRENIA GOLEMOVSKEJ POVESTI A JEJ TRANSFORMÁCIA NA ZÁKLADE VÝSLEDKOV VÝSKUMU

Všetky svoje poznatky, ktoré sa mi podarilo získať na základe môjho výskumu, ktorý bol vedený prostredníctvom dotazníku a pološtrukturovaných rozhovorov priblížim v nasledujúcej kapitole.

Svoje tvrdenia odvádzam od odpovedí a poznatkov, ktoré sa mi podarilo nazbierať počas štúdia materiálu k danej téme. Všetky informácie opieram o literatúru uvedenú v bibliografických zdrojoch na závere svojej práce, prípadne na základe dotazníku (taktiež uverejnenom na závere v prílohách).

6.1 Príčiny rozšírenia golemskej povesti

Príčinami rozšírenia povesti je hneď niekoľko. Uviedla som tie, s ktorými som sa stretla pri svojom výskume, prípadne ich uviedli sami respondenti v dotazníku a rozhovoroch. Medzi prvými je to určite prepojenie so židovským etnikom, ktoré často cestovalo a migrovalo. „*počas vojen a bitiek sa šírili legendy o silných bojovníkoch, postavách so silou*” (žena, 27r.). Pred vojnou sa migrácia ešte viac zvýšila a židovské obyvateľstvo utieklo takmer do celého sveta, môžeme sa nazdávať, že povesti, ktoré sa najčastejšie šíria ústnym podaním, cestovali spolu s nimi. „*nevím kde to bylo prve, asi vyprávění rodičů, babičky při procházkách Prahou v útlém dětství.*” (žena, 29r.). Taktiež celosvetovo rozšírené židovské náboženstvo „*židovská diaspora*” (žena, 71r.) o niečo konkrétnejšia bola odpoveď 21. ročnej respondentky „*náboženstvo, chasidizmus ako forma judaizmu bola rozšírená po celej strednej a východnej Európe pravdepodobne sa neskôr rozprchlí do sveta a svoje príbehy naďalej tradovali.*” Bez pochyb samotné legendy sa veľmi často šírili, práve vďaka ústnemu podaniu boli v repertoáre väčšiny rečníkov. A môžeme sa len nazdávať, že práve taká povesť, v ktorej je hlavným motívom oživenie bytosti, bola veľmi obľúbená u poslucháčov „*ústne podanie, dobré príbehy cestujú.*” (muž, 35r.). Určitú exkluzivitu medzi inými povestami mala určite aj vďaka hlavnej postave Rabbi Löwa, ktorý sa tešil veľkej obľube a bol známy nielen v Prahe. Celosvetovo rozšírená je aj postava Rudolfa II., ktorý sa zaslúžil o nesmierny rozvoj vzdelania, poznatkov v astronómii a medicíne. Prepojenie týchto dvoch významných osobností sa nemohlo skončiť inak ako rozšírením tejto legendy. Významným prvkom je tiež obľuba ľudí o mystériozno a mystiku. Ak by sme mali brať túto tému obšírne, téma

„oživených bytosti” je populárna ako v histórii tak aj v súčasnosti, uvedomujú si to aj ľudia: „*možem len usudzovať, že je to popularita témy “oživených mŕtvol”, ako zombie, Frankenstein a hororovej bábičky Chucky.*” (žena, 31r.).

„*Záujem ľudí všeobecne o umelé humanoidné výtvary človeka. Nadané zvláštnou mocou či silou.*” (žena, 65r.)

Ak chceme byť v téme mystiky naopak konkrétny, nedá sa uprieť celosvetový záujem o židovskú mystiku. Kabala v súčasnosti, ale aj minulosti lákala ľudí svojim tajomnom a “kúzлами”, ktorých boli rabíni schopní. Veď aj samotný Rabbi Löw nie je známy len vďaka Golemovi, ale aj vďaka iným magickým činom, ktoré dokázal a ktorými sa preslávil. „*Zájem o židovskou mystiku, tajuplnou magickou Prahu...*” (žena, 29r.).

V neposlednej rade je samotný príbeh povesti veľmi zaujímavý, ak si ho dotvoríme určitým obrazom tajomnej starej Prahy, dostaneme motív, ktorý je ľahko uplatniteľný vo viacerých dielach „*zaujímavosť námetu, adaptačné schopnosti legendy prispôbiť sa novej lokalite, jednoduchosť a opakovateľnosť.*” (žena, 24r.) Symbol golema ako oživenej kamenno/hlinenej sochy si privlastnilo okrem filmovej a seriálovej produkcie aj množstvo ilustrátorov comicsovej tvorby a tvorcov počítačových hier.

Posledným, no určite nie významovo posledným, by som uviedla diela, ktoré preslávili Golema. Ide bezpochyby o film Martina Friča, ktorý už počas natáčania bol určený k exportným zámerom. Dielo Gustava Meyrinka, ktoré inšpirovalo viacero zahraničných umelcov. A dva významné, no datovaním už staršie diela, a to nemecký film Paula Wegenera a francúzsky film Juliána Duviriera.

Niet preto pochyb, že postava Golema mala a má množstvo ciest, ako sa dostať k svojmu divákovi. Práve preto je dnes celkom nečakané zistenie, že mladá generácia Golema nepozná. Ja sama som sa stretla s rovesníkmi, ktorí síce slovo Golem poznajú, no nevedia si pod ním nič predstaviť. V on-line dotazníku sa mi objavil respondent: muž, 15 ročný, ktorý na všetky otázky odpovedal záporne. Čiže môžeme usúdiť, že sa nielenže s Golemom ako pojmom a postavou nikde nestretol, ale nie je mu známe žiadne dielo, kde táto postava vystupovala.

Svoju tézu o postupnom vymretí tejto povesti medzi mladšími ročníkmi sa mi však nepodarilo potvrdiť. Stále existuje množstvo médií, hlavne pre mladých ľudí, kde sa postava

Golema presunula: comics, beletria, aplikácie, počítačové hry, značky. A neustále sa vytvárajú a vznikajú nové. Na moje prekvapenie si vo väčšine prípadov dajú záležať a legendu na svojich stránkach aj veľmi obsírne vysvetlia. Vďaka výskumu sa mi teda podarilo zistiť, že ak aj mladí ľudia legendu o Golemovi nepoznajú, vedia čo je Golem a ako vyzerá, napr. vďaka logu sieti posilňovní.

6.2 Transformácia postavy Golema

Vo svojom výskume som venovala značnú časť priestoru otázke transformácie postavy Golema. Väčšiu časť s podrobnými opismi som uviedla v kapitole 4. Motív Golema v kultúre a populárnej kultúre, v prílohách uvádzam aj vizuálne ukážky. Na tomto mieste by som rada uviedla niektoré citácie z rozhovorov ktoré ma priviedli k ďalším uplatneniam postavy Golema.

Veľmi častými odpoveďami bolo že Golem vystupuje v seriáloch napr.:

„seriál, jak o Golemovi na názov si bohužel nevzpomenu, tak jako součást dílu deváté série Lovců duchů, kde se objevuje jako velký a silný člověk.“ (žena, 23r.)

„V nedávné době jsem viděla epizodu britského televizního seriálu Sherlock. Tam se tedy nejednalo o Golema v pravom slova smyslu, ale analogicky šlo o nadprůměrně vysokého a velikého člověka, s kriminální minulostí, kterého nakonec Sherlock Holmes dopadl. V tomto díle také padl název Prahy, pověsti o Golemovi atp.“ (žena, 29r.)

„Jeden díl seriálu Akty X- židovský mladík je zavražden neonacisty, jeho otec udělá golema, aby ho pomstil.“ (muž, 40r.)

„najviac si na golema spomínam cez hororovú časť zo Simpsonovcov, kde Golema Bart objavil v Krustyho rekvizitách a následne ho využíval na tzv. „lumpárny“.“ (muž, 23r.)

Na moju otázku, či sa obraz Golema zmenil v dnešnej dobe oproti pôvodnej povesti, bolo pre mňa zvláštne si všimnúť, že väčšina respondentov si automaticky predstavila pod pojmom pôvodná povesť obraz Golema z filmu Martina Friča *„nemyslím, minimálne česká a slovenská populácia má obraz silne zafixovaný z rozprávky.“ (žena, 31r.)*

„verím tomu že obraz sa zmenil, keďže ľudia majú tendenciu modernizovať“ (žena, 27r.)

„je pojímán více romanticky“ (žena, 27r.)

Názory sa niekedy respondentov sú niekedy aj v protiklade: „*áno, mam za to, že pôvodne šlo o vysloveně lidskou postavu*” (muž, 40r.)

„*Je to možné, teraz by ho znázornili viac fantastickjšie bližšie podobe človeka, no pravdepodobne by bol pozmenený aj jeho príbeh*” (žena, 19r.)

Vďaka respondentom sa mi podarilo dokázať, že skoro 50% všetkých opýtaných si v dotazníku myslí, že Golema preslávilo dielo Martina Friča “Císařův pekař a pekařův císař a zároveň si približne rovnaký počet ľudí pod pojmom Golem rovnakú postavu, akou bolo vizuálne prevedenie vo filme. Ostatní opýtaní buď dielo nevideli, alebo si pod pojmom Golem nič nepredstavujú. Ak niektorí z respondentov aj dielo nepoznajú, veľmi často opísal Golema nápadne podobného práve spomínanému dielu, príčinou budú zrejme výpožičky vizuálu rôznych zariadení alebo iné médiá šíriace túto podobu.

6.3 Opätovné hľadanie Golema a záujem “vyvracačov mýtov”

Viaceré diela, ktoré opisujú povesť o Golemovi nekončia pri uložení homunkula na pôde ale pokračujú v deji ďalej. Veľmi známe je pokračovanie povesti o hamižnom študentovi, ktorý chcel s pomocou Golema zbohatnúť, no ten ho nešťastnou náhodou privalil (motív, ktorý sa často opakuje v legendách o umelých výtvoroch – “nešťastné usmrtenie tvorcu”)

Z obsiahlej literatúry, z ktorej som čerpala pre svoju prácu, sa uvádzajú dva dôvody, pri ktorých došlo k usmrteniu: nadmerný rast Golema, kedy mu študent v strachu vybral šem a Golem následne spadne nešťastne naňho a hamižnosť študenta, ktorý nerozvážne dáva viacero príkazov naraz, Golem je zmätený, zapotáca sa a padá. 59

59 „...Byl to pečlivý student a znalec kabaly, ale také velký chudák, který žil stále v nedostatku. Silou a mocí Golema natolik uchvácený, že se rozhodl přivést ho zpět k životu a s jeho pomocí se dobrat bohatství... Student se zachvěl a na malý okamžik zapochyboval, jestli jeho rozhodnutí bylo správné. Ale potom v něm převládla touha po majetku a troufalý mladík začal překotně vydávat příkazy, aby se rychle co nejvíc obohatil. Golem pomalu vstal, udělal první krok a zmatený, který z těch příkazů vykonat jako první, se zakymácel. V tu chvíli ztratil rovnováhu a zřítíl se přímo na nebohého studenta.

(WAGNEROVÁ, M. 2007, s.120-121)

Jedným z tých, ktorý sa snažili oživiť homunkula, bol podľa povesti aj potomok samotného rabbiho Löwa – Ezeciel Löw. Ten v 17. storočí vraj oživil Golema, aby zabránil sobášu medzi židovským chlapcom a kresťanským dievčaťom.⁶⁰

Známa je aj povest' o náhodnom oživení Golema pokrývačom, ktorý pracoval na streche Staronovej synagógy.⁶¹

Pozostatky Golema hľadalo neskôr ešte veľa ľudí, medzi nimi napríklad reportér Egon Ervín Kisch (1915) alebo "záhadológ" Ivan Mackerle, ktorý svoj výskum opísal v práci "*Tajemství pražského Golema*" (1992).

Ivan Mackerle, vášnivý zberateľ záhad a neobjasnených javov, prichádza s novou teóriou vo svojej knihe. Nezávislý bádateľ sa snaží v knihe opísať celkové rozšírenie povesti z rôznych pohľadov a žánrov, na závere opisuje svoj vlastný výskum, ktorý spravil okrem iného aj na pôde Staronovej synagógy. Dielo sa končí zamýšľaním autora nad pravdivosťou povesti alebo bohato prikresleným faktom o chorom človeku. Ivan Mackerle sa s kolegom Michalem Brumlíkem opierajú o termín Golema, ktorý objavili v anglicko-hebrejskom slovníku. Slovo Golem podľa neho môže znamenať aj "*blázon*". Ivan Mackerle vo svojej práci vykreslil Golema ako duševne chorého sluhu, ktorého mal rabbi Löw na starosti a liečil ho pomocou medikamentov, ktoré mu vkladal pod jazyk. Autor sa opiera o svoje tvrdenie, že pražský Golem sa výrazne líši od "iných Golemov" a poukazuje na fakt, že ho ľudia nazývali "hloupej Pepa", čo bolo označenie pre duševne chorých ľudí.⁶²

6.4 Výsledky dotazníkového šetrenia

Celkový počet respondentov 116 (mužov 42, žien 74)

Ktoré dielo podľa Vás preslávilo Golema?

⁶⁰ podľa povesti Golem dievča otrávil a tým znemožnil sobáš (RŮT,P. 2013, s.340)

⁶¹ Golema náhodou priviedol k životu pokrývač. Podľa legendy vtedy oživený Golem zabil 7 ľudí až kým neprišla biela holubica ktorá mu z úst vybrala šem a následný dážď homunkula rozpustil. (RŮT,P. 2013, s.340-341)

⁶² „Byl někdy popisován jako bezvousý člověk mongolského typu, zvláštní tápavé chůze, jako by mu při každem kroku hrozilo, že upadne na tvář. Mongoloidní vzhled mají někteří duševně nemocní s vrozenou oligofrenií.”(MACKERLE,I. 1991, s.163)

	Film – Císařův pekař a pekařův císař	Fitness	iné	nevie
Muž	18		2	21
Žena	38	1	3	30
14-35 rokov	38	1	3	47
36-71 rokov	19		2	4
Slovenská národnosť	28	1	2	42
Česká národnosť	29		3	9

Poznáte dielo Gustava Meyrinka: Golem?

	Áno	Nie
Muž	8	32
Žena	22	53
14-35 rokov	18	72

36-71 rokov	12	13
Slovenská národnosť	8	67
Česká národnosť	22	18

S akým mestom sa Vám postava Golema spája? Prípadne s akým náboženstvom?

	Praha a židovské náboženstvo	Praha	Židovské náboženstvo	Neviem	Iné
Muž	24	5	2	11	-
Žena	39	9	10	11	4
14-35 rokov	49	8	10	20	4
36-71 rokov	14	6	2	2	-
Slovenská národnosť	30	12	7	21	4
Česká	33	2	5	1	-

národnosť

Spája sa Vám legenda o Golemovi ešte s nejakou postavou?

	Rabin- Lowe/Lov/Bezalel a iné	Rabbi Rabbi Lowe a Rudolf II.	Rabbi Lowe Rudolf II.	Rudolf II. / Cisár	Werich	Nie/ Iné
Muž	9	1	4	5	23	
Žena	23	6	6	1	38	
14-35 rokov	22	4	8	5	51	
36-71 rokov	10	3	2	1	10	
Slovenská národnosť	11	2	6	4	52	
Česká národnosť	21	5	4	2	8	

Viete, kto podľa legendy stvoril Golema?

	Rabín	nie/neviem	iné
Muž	17	21	4
Žena	37	32	4
14-35 rokov	36	46	8
36-71 rokov	18	7	-
Slovenská národnosť	22	46	6
Česká národnosť	32	7	2

Videli ste film, kde vystupovala postava Golema?

	Císařův pekař a pekařův císař	Nie, nevidel som	iný
Muž	29	12	1
Žena	56	15	1
14-35 rokov	62	26	2

36-71 rokov	22	1	-
Slovenská národnosť	49	25	1
Česká národnosť	37	2	1

Postava Golema bola respondentom známa zo siete posilovní
(25 osobám z celkového počtu 116)

Muž	11
Žena	14
14-35 rokov	21
36-71 rokov	4
Slovenská národnosť	25
Česká národnosť	-

Čo si prvé predstavíte pod pojmom Golem? 63

	Opis Golema: veľký, kamenný, z hliny, dierou na šem atď.	Židovská legenda, povešť (mystika, kabala)	Císařův pekař pekařův císař	Siet' a centier	finess	iné
Muž	11	10	10	8		3
Žena	26	25	14	3		6
14-35 rokov	29	27	16	10		8
36-71 rokov	8	8	8	1		1
Slovenská národnosť	26	14	20	10		5
Česká národnosť	11	21	4	1		4

63 nie všetky otázky z dotazníka sa dali použiť na vytvorenie tabuľky. Vybrala som len tie, z ktorých to bolo možné. Zvyšné informácie z dotazníkov som aplikovala v podobe citácií k jednotlivým kapitolám v práci.

7. ZÁVER

Cieľom mojej práce bolo dokázať tri hlavné tézy, ako prvé: ovplyvnenie legendy populárnymi médiami (hlavne filmom Martina Friča). Po druhé, rozšírenie pôvodnej legendy do rôznych odvetví populárnej kultúry, turizmu a marketingu. A po tretie, vymiznutie pôvodného prevedenia (mystická urbánna povesť) Golema zo 16. storočia.

V centre môjho záujmu bolo v práci poukázať na rôzne využitie a prevedenia pôvodnej židovskej legendy z Prahy, jej transformáciu a uplatniteľnosť aj v súčasnosti. Moja práca by sa neobišla bez úvodného priblíženia témy a prostredia z ktorého vzišla pre správne dotvorenie “atmosféry” jej vzniku. Práve preto je jej priblíženiu venovaná prvá polovica mojej práce. Následné kapitoly poukazujú na nové smery a obmeny nazerania na Golema. V závere práce približujem a dokazujem moje tézy. V práci sa mi podarilo preukázať ovplyvnenie vizuálnej stránky Golema prostredníctvom československého filmu z 50tych rokov v hlavnej úlohe s Jánom Werichom pod taktovkou Martina Friča. Dalo by sa povedať, že ak sa v analýze dotazníkov vyskytoval opis Golema, väčšinou sa nápadne podobal na vizuál z filmu. I keď mladší respondenti uvádzali, že film nikdy nevideli, napriek tomu bol opis totožný s respondentmi, ktorí film videli a Golema opísali podľa filmovej predlohy (dôvodom môže byť využitie vizuálu napr. sieťou fitness centier, jej vizuál uvádzam v prílohe).

Môj zámer poukázať na nevedomosť mladých ľudí o existencii povesti a postavy Golema sa mi nepodaril. Táto téza sa zakladala na povedomí mladých ľudí o povesti zo zbierky Aloisa Jiráka, prípadne filmu Martina Friča. To, že mladí ľudia nepoznali ani jedno z diel, prípadne ani ďalšie diela uvedené v práci, je preukázateľné vďaka odpovediam v dotazníkoch (viď tabuľka v podkapitole 6.4). Napriek tomu okrem niekoľkých dotazníkov väčšina osôb Golema pozná, líši sa len prostriedok “prvého kontaktu”. V súčasnosti prevládajú hlavne občerstvovacie zariadenia, sieť posilňovní, počítačové hry alebo comicsy. No vizuálna stránka a povedomie o “hlinenom obrovi obrovskej sily s dierou v čele” ostáva. Vedomosť ľudí o stvoriteľovi, predmete vytvorenia (Golema) alebo miesta vzniku však už tak rozšírená nie je (hlavne u mladých ľudí slovenskej národnosti). Výrazné rozdiely sú, samozrejme, v odpovediach českých v kontraste so slovenskými respondentmi. Český respondenti (obzvlášť tí starší, ale aj mladí vďaka literatúre na ZŠ) legendu poznajú, vedia kde vznikla a kto “ho” má na svedomí. Respondenti slovenskej národnosti už také poznatky nemajú. Vyčleniť by sa

dali ešte respondenti skôr narodení (dnešní 35+) tí o českej legende vedia viac informácií (podľa výpovedí hlavne vďaka dielu Martina Friča. Keďže som mala väčšinu informácií práve z dotazníkov, nemôžem sa zaručiť že respondenti k svojim odpovediam využívali internet. Tému povesti o Golemovi, a hlavne tézu o jej postupnom vymieraní, som si vybrala na základe nevedomosti mojich rovesníkov v mojom okolí. Pri rozhovoroch pred výskumom som sa veľmi často presvedčila, že slovo Golem je im známe, ale nemajú vizuálnu predstavu a ani vedomie o jeho vzniku a pôvode. Rozšírenosť Golema v kultúre a populárnej kultúre som sa snažila vykresliť v príslušnej kapitole. Keďže rozsah mojej práce mi nedovoľuje upozorniť na každé dielo v rovnakej miere, snažila som sa o určitý prierez dielami a podrobne vysvetlila len tie, z môjho pohľadu najzaujímavejšie čo sa obsahu a vizuálnej stránky týka.

Pre lepšie dokázanie mojich téz som v podkapitole 6.4 vytvorila tabuľky s údajmi z dotazníkov, rozsiahlejšie odpovede sú uverejnené v jednotlivých kapitolách, do ktorých obsahovo náleží. Štúdium literatúry, analýza dotazníkov a rozhovory s respondentmi mi dali takmer ucelenú predstavu o rozšírení a dominancií tejto legendy. Keďže ide o dosť špecifický námet, asi sa mi nepodarí v práci zodpovedať všetky otázky. Ale mojou snahou ani nebolo vysvetliť legendu. Skôr poukázať na jej rôznorodé využitie a záujem ľudí od 16. storočia do súčasnosti.

8. BIBLIOGRAFIA

APOLLINAIRE, Guillaume. *Kacíř a spol.* 1. úplné vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, 262 s.

BESSERMAN, Perle. *Kabala a židovská mystika.* Praha: Pragma, 2003, 149 s. ISBN 80-7205-869-x

BILÍK, Petr a Luboš PTÁČEK. *Panorama českého filmu.* 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000, 514 s. ISBN 80-85839-54-7.

BIN GORION, Micha Josef. *Pověsti Židů: mýty, legendy a výklady.* Praha: Trigon, 1992, 248 s. ISBN 80-85320-23-1.

BROUČEK, Stanislav a Richard JEŘÁBEK. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2007, 284 s. ISBN 978-80-204-1711-41.

ČAPEK, Josef, Čestmír PELIKÁN a Dagmar MAGINCOVÁ. *Ledacos: Umělý člověk : fejetony.* Praha: Dauphin, 1997, 234 s. ISBN 80-86019-48-9.

DIESING, Helena. *Český komiks 1. poloviny 20. století.* Praha: Verzone, 2011, 359 s. ISBN 978-80-904546-8-2.

DRIJVEROVÁ, Martina. *České pověsti pro malé děti.* Praha: Computer Press, 2011. 64 s. ISBN 978-80-251-3666-9

DUŠEK, Václav. *Skleněný golem.* Vyd. 2., v Mladé frontě vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2006, 390 s. ISBN 80-204-1389-8.

ELIÁŠ, Oldřich. *Golem: historická studie.* 1. vyd. Praha: Půdorys, 1996, 102 s. ISBN 80-86018-00-8.

FIALA, Miloš. *Martin Frič - muž, který rozdával smích.* Vyd. 1. Čechtice: BVD, 2008, 297 s. ISBN 978-80-87090-10-7.

GRYM, Pavel. *Té noci povstal Golem.* 1. vyd. Praha: Práce, 1971, 171 s.

- HIRT, Tomáš. *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie* [online]. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2012, 330 s. ISBN 978-80-261-0122-2.
- HOFMANN, Zdeněk. *Golem*. Praha: NORIS, 1992, 28s. ISBN 80-900908-2-6
- HOFMAN, Alois a Renate HEUEROVÁ. *Ze židovského ghetta: Pověsti, legendy a vyprávění*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 1996, 271 s. ISBN 80-7207-010-x.
- HOLÁ, Lída. *Pražské legendy*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2011, 79 s. ISBN 978-80-87481-51-6.
- HORÁLEK, K.: *Folklór a světová literatura*. Praha: Academia, 1979.
- HOVI, Tuomas.: *Heritage through fiction. Dracula Tourism in Romania*. Finland: Painosalama Oy-Turku, 2014. ISBN 978-951-29-5765-1
- HUDEČKOVÁ, Eva. *Bratříček Golem*. 2. vyd. Praha: Ikar, 1998, 99 s. ISBN 80-7202-340-3.
- CHRASTILOVÁ, Jiřina. *Zlomky z židovské Prahy*. Vydání první. Praha: Havran, 2014, 359 stran. ISBN 978-80-87341-23-0.
- IDEL, Moše. *Kabala: nové pohledy*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004, 445 s. ISBN 80-7021-663-8.
- IDEL, Moše. *Golem: židovské magické a mystické tradice o umělém člověku*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007, 408 s. ISBN 978-80-7021-664-4.
- JANEČEK, Petr. *Černá sanitka: druhá žeň: Pérák, Ukradená ledvina a jiné pověsti*. Vyd. 1. Praha: Plot, 2007, 335 s. ISBN 978-80-86523-82-8.
- JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. 6. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961, 300 s.
- JIRÁSEK, Alois a Karel KOMÁREK. *Staré pověsti české*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 382 s. ISBN 80-7106-476-9.
- KOPÁČ, Radim, Vojtěch ČEPELÁK a Helena DIESING. *Nový český komiks (2000-2012): New Czech comics (2000-2012) = Der neue tschechische Comic (2000-2012)*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2012, 240 s. ISBN 978-80-87546-06-2.

- KOŘÍNEK, Pavel a Tomáš PROKÚPEK. *Signály z neznáma: český komiks 1922-2012*. Vyd. 1. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012, 350 s. ISBN 978-80-7467-012-1.
- KOVEN, M.: *Film, Folklore and Urban Legends*. New Yorke: Scarecrow Press, 2008.
- KURAS, B: *Nebýt Golema*. Praha: Baronet, 2006.
- LÁDEK, Josef a Robert PAVELKA. *Encyklopedie komiksu v Československu 1945-1989*. V Praze: XYZ, 2010. ISBN 978-80-7388-462-8.
- LEŠČÁK, Milan a Oldřich SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: o ľudovej slovesnosti*. Bratislava: Smena, 1982, 263 s.
- LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 238 s. ISBN 978-80-200-2383-4.
- MACKERLE, Ivan. *Tajemství pražského Golema*. Vyd. 1. Praha: Magnet, 1992, 193 s., příl. ISBN 80-85434-16-4.
- MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. 2., rev. vyd. Praha: Mladá fronta, 2011, 399 s. ISBN 978-80-204-2409-9.
- MEYRINK, Gustav. *Golem*. Vyd. 6., v nakl. Argo vyd. 3. Praha: Argo, 2005, 229 s. ISBN 80-7203-601-7
- MIHOLA, Rudolf. *Martin Frič & jeho filmy: --byl to gigant*. Vyd. 1. Praha: Petrklíč, 2005, 183 s. ISBN 80-7229-118-1.
- NEBOROVÁ, Hana. *Golem*. Praha: Brio, 2006, 64 s. ISBN 80-86113-83-3.
- NEUBAUER, Zdeněk. *Golem a další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních*. Vyd. 2., rozš. Praha: Malvern, 2002, 180 s. ISBN 80-902628-8-0
- PECHÁČKOVÁ, Ivana. *Legenda o Golemovi*. 1. vyd. Praha: Meander, 2000, 106 s. ISBN 80-86283-01-1.
- PETIŠKA, Eduard. *Golem*. Praha: Martin, 2001, 92 s. ISBN 80-85955-22-9.

- POJAR, Miloš. *Golem v náboženství, vědě a umění: sborník přednášek ze semináře konaného 9. října 2002 ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze*. Praha: Židovské muzeum, 2003, 272 s. ISBN 80-85608-67-7.
- PULEC, J.M.: *Jak žijí pražské pověsti*. In: Český lid, 1959, ročník 46, číslo 2, s. 49-57.
- PULEC, J.M.: *Pověsti Prahy a Krakova*. In: Český lid, 1963, ročník 50, číslo 2, s. 82-91.
- ROTOVÁ, Inna a Tomáš ŘÍZEK. *Židovské pověsti*. Vyd. 1. Praha: Aventinum, 2012, 212 s. ISBN 978-80-7442-026-9.
- RŮT, Pavel. *Labyrintem pražského tajemna*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013, 416 s. ISBN 978-80-257-1060-9.
- SADEK, Vladimír. *Židovská mystika*. 2., uprav. vyd. Praha: Agite/Fra, 2009, 212 s. ISBN 978-80-86603-91-9.
- SADEK, Vladimír. *Židovská mystika v Praze: myšlenky a duchovní hodnoty kabaly*. Praha: Společnost židovské kultury, 1992, 80 s.
- SEIFERTOVÁ, Lucie. *Tajemný Golem*. Praha: Petr Prchal, 2004. ISBN 80-239-2214-9
- SCHOLEM, Gershom Gerhard. *O mystické podobě božství: studie k základním pojmům kabaly*. Vyd. 1. Praha: Malvern, 2011, 303 s. ISBN 978-80-86702-97-1.
- SCHONBERG, Michal. *Osvobozené*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1992, 402 s., čb. foto. ISBN 80-207-0415-9.
- SIROVÁTKA, O.: *Současná česká literatura a folklór*. Praha: Academia, 1985.
- SVÁTEK, J.: *Pražské pověsti a legendy*. Praha: Paseka, 2002.
- TOMAN, Marek. *Můj Golem*. Praha: Argo, 2009, 168 s. ISBN 978-80-257-0219-2
- VACEK, J.: *Mýtus Věčného Žida*. Podlesí: Dauphin, 2012.
- VESELÁ-PRUDKOVÁ, Lenka. *Židé a česká společnost v zrcadle literatury: od středověku k počátkům emancipace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 153 s. ISBN 80-7106-430-0
- WAGNEROVÁ, Magdalena. *Pověsti staré Prahy*. Vyd. 1. Praha: Plot, 2007, 127 s. ISBN 978-80-86523-78-1.

WOLF, P. (ed.): *Sippurim. Eine Sammlung jüdischer Volkssagen, Erzählungen, Mythen, Chroniken, Denkwürdigkeiten und Biographien berühmter Juden aller Jahrhunderte, insbesondere des Mittelalters* Praha: Wolf, 1870.

Branding:

WHEELER, Alina. *Designing brand identity*. Wiley: 2006, 280s. ISBN 978-0-471-74684-3

HEALEY, Matthew. *What is Branding?*. Hardcover: 2008, 256s. ISBN 978_2_940361-45-8

Audiovizuálne pramene:

The Golem (1920) – Paul Wegener

https://www.youtube.com/watch?v=ArHM_UArtPI

Le Golem (1936) – Julien Duvivier (ukážka)

<https://www.youtube.com/watch?v=D43H2SIufGE&index=24&list=PL1MK6B2Iajxj5Qc2S XeJAMDa87hJXHQEy>

Císařův pekař a pekařův císař (1951) – Martin Frič (vizuál postavy Golema- Jaroslav Horejc)

<http://golem-trading.cz/jaroslav-horejc/>

Elektronické zdroje:

Portál komiks.cz

<http://www.komiks.cz/>

About.com: Urban Legends

<http://urbanlegends.about.com/>

Sto komiksů v časopise ABC IV aneb Dodatky

<http://www.sarden.cz/2012-07-30-0100/komiks-sto-komiksu-v-casopise-abc-44-aneb-dodatky>

Čtyřlístek- Golem jde s námi!

<http://chrz.wz.cz/>

Gelt giving golem

<http://www.geltgivinggolem.com/>

Golem a comics:

www.marvel.com

<http://www.marvunapp.com/Appendix/golem1.htm>

<http://www.marvunapp.com/Appendix3/golemgoldstein.htm>

<http://www.marvunapp.com/Appendix/golemjud.htm>

<http://www.marvunapp.com/Appendix3/golemhood.htm>

Golem a grafické novely:

<http://www.shelfabuse.com>

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Golem's_Eye

Socha Golema:

<http://kiosky.praguewelcome.cz/cs/pamatky/pamatky/dalsi-zajimava-mista/pomniky-a-sochy/>

Výstavy:

Informácie o inštalácií GOLEM Cube

<http://www.golemcu.be/>

Los Angeles museum of art (LACMA)

<http://unframed.lacma.org/2013/09/19/the-modern-golem/>

Divadlo:

Informácie o divadelnej produkcii GOLEM Štvanice:

<http://www.golemstvanice.cz/>

Bábkové československo-americké predstavenie "Golem":

<http://new-york.czechcentres.cz/program/event-details/golem-marionette-theater/>

Golem v divadle Hybernia:

<http://www.musical.cz/recenze-reportaze/golem/>

<http://www.novinky.cz/kultura/101951-muzikal-golem-otevre-divadlo-hybernia.html>

“Golem” od Young Vic production:

<http://www.timeout.com/london/theatre/golem>

<http://www.telegraph.co.uk/culture/theatre/theatre-reviews/11290061/Golem-Young-Vic-review-groundbreaking-with-strokes-of-genius.html>

“Der Golem” ukážka z opery Eugena d’Aberta:

<http://www.allmusic.com/album/eugen-dalbert-der-golem-mw0002060240>

Divadelné zoskúpenie “Golem” v Maďarsku:

<http://golemtheatre.com/english/about-golem>

Podoby Golema v počítačových hrách:

<http://moonbotstudios.com/2013/03/golem-project-update-18-we-are-going-to-make-this-game.html>

<http://www.giantbomb.com/golem/3015-2538/>

<http://megaman.wikia.com/wiki/Golem>

http://megaman.wikia.com/wiki/Junk_Golem

http://dragonage.wikia.com/wiki/Codex_entry:_Golem

Dragon Age Golems:

http://dragonage.wikia.com/wiki/Stone_golem

http://dragonage.wikia.com/wiki/Inferno_golem

http://dragonage.wikia.com/wiki/Steel_golem

http://dragonage.wikia.com/wiki/Sentinel_%28golem%29

<http://dragonage.wikia.com/wiki/Watcher>

Prehľad postáv Golema v hrách:

<http://1dut.com/creative-earth-magma-fire-water-and-iron-golem-artworks-and-wallpapers>

“Stone Golem” v hre World of Gothic:

<http://monstersandbeasts.blogspot.cz/2011/08/stone-golem-world-of-gothic.html>

Anotácia

Diplomová práca sa zaoberá povest'ou o Golemovi ako najznámejšej urbánnej židovskej povesti rozšírenej nielen v prostredí židovskej komunity. Do širšieho historického povedomia českej majoritnej spoločnosti sa dostala predovšetkým vďaka svojim neskorším spracovaniam umeleckou a populárnou kultúrou, predovšetkým vďaka dielu Aloisa Jiráska: Staré pověsti české (1894) a filmu Martina Friča: Císařův pekař a pekařův císař (1951), vďaka ktorému dostal Golem dnešnú vizuálnu podobu. Mojim zámerom v práci bude bližšie priblíženie povesti o Golemovi a následné zistenie na koľko vyššie uvedené dva zdroje ovplyvnili vnímanie ľudí na danú tému. Cieľom práce bude priblížiť oblasti v ktorých sa fenomén Golema využíva: literatúra, film, turizmus a jeho premeny v 19. - 21. storočí.

9. Prilohy

Dotazník

Pohlavie:

Vek:

Národnosť:

Profesia:

1. Čo si prvé predstavíte pod pojmom Golem ?

2. Vedeli by ste Golema opísať?

3. Kde ste sa prvýkrát s postavou Golema stretli?

4. S akým mestom sa Vám postava Golema spája? Prípadne s akým náboženstvom?

5. Spája sa Vám legenda o Golemovi ešte s nejakou postavou (ak áno uveďte jej meno, prípadne opis)?

6. Viete kto podľa legendy stvoril Golema?

7. Viete čím bol Golem oživený?

8. Videli ste film kde vystupovala postava Golema? (ak áno, viete názov filmu? Vedeli by ste Golema opísať?)

9. Poznáte dielo Gustava Meyringa: Golem?

10. Ktoré dielo podľa Vás preslávilo Golema?

11. Je Vám známy Golem aj prostredníctvom iného média (kniha, seriál, komiks, divadlo, reklama, názov zariadenia a iné - ak áno uveďte žánr, ak viete aj názov a ako bola postava Golema zobrazena) ?

12. Stretli ste sa v reálnom živote so symbolom Golema? (ak áno, uveďte prosím kde to bolo a v akej podobe)?

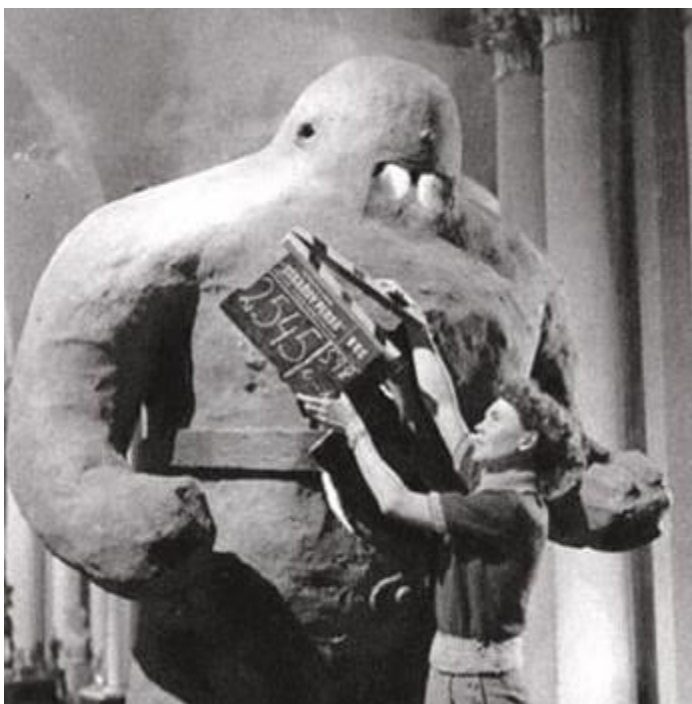
13. Stretli ste sa so symbolom Golema niekde v zahraničí? (ak áno - kde, v akej podobe?)

14. Čo podľa Vás spôsobilo rozšírenie povesti vo svete?

15. Myslíte si, že sa obraz Golema v dnešnej dobe zmenil oproti pôvodnej legende? (Ak áno, ako?)

16. Myslíte si že urbánna legenda o Golemovi sa zakladá na pravde? (odôvodnite svoju odpoveď)

odkaz: <http://www.surveio.com/survey/d/V2Y6K0D6P2L3Y7A4V>

Pekařův Císař a Císařův pekař (zdroj: relax.lidovky.cz)

Pekařův Císař a Císařův pekař (zdroj: pohadkar.cz)

Pekařův Císař a Císařův pekař (zdroj: ceskatelevize.cz)

Golem: Paul Wegener (zdroj: youtube.com)

Golem: Julien Duvivier (zdroj: čsfd.cz)

Kóšer reštaurácia v Prahe (zdroj: tripadvisor.com)

sieť fitness centier na Slovensku (zdroj: cvicenieavyziva.sk)

Stone Golem z hry World of Gothic (zdroj: monstersandbeasts.com) Pokémon Golem (zdroj: es.pokemon.wikia.com)

